

Kulturskole for alle?

Pilotundersøkelse om kulturskoletilbudet

Karin Gustavsen og Sigbjørn Hjelmbrekke

TF-rapport nr. 255

2009

TF-rapport

Tittel:	Kulturskole for alle?
TF-rapport nr:	255
Forfatter(e):	Karin Gustavsen og Sigbjørn Hjelmbrekke
År:	2009
Gradering:	Ingen
Antall sider:	132
ISBN:	978-82-7401-311-7
ISSN:	1501-9918
Pris:	240,-
	Kan lastes ned gratis fra telemarksforsking.no

Prosjekt:	Pilotundersøkelse om kulturskoletilbudet
Prosjektnr.:	20090300
Prosjektleder:	Karin Gustavsen
Samarbeidspartnere:	Redd Barna, Norsk kulturskoleråd

Resymé:

I denne studien har vi undersøkt hvorvidt prisen på kulturskoletilbudet kan antas å føre til eksklusjon av barn og unge som bor i familier med lav inntekt. Undersøkelsen viser at brukere av kulturskoletilbudet først og fremst er barn og unge fra familier som representerer inntektsgrupper over det nivået som er et anbefalt nedre nivå for måling av fattigdom, det vil si 60 % av medianen. Forklaringen på at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad enn andre barn og unge ser ut til å delta i kulturskoletilbudet, er flerdelt. Prisnivået ser ut til å være en sentral forklaring. Moderasjonsordninger og friplassordninger fører til øket deltagelse. Bredde i tilbudet ser ut til å virke svært positivt på deltagelse fra ulike grupper i samfunnet. Samarbeid mellom kulturskolene og øvrige kommunale etater, øker muligheten for bredde i deltagergruppen. Samarbeid mellom kulturskolen, barnehagen, grunnskolen og SFO, og kulturskoletilbudet som en del av det obligatoriske tilbudet for alle, virker positivt inn på målsettingen om "Kulturskolen for alle".

Forord

Fra Telemarksforsking

Februar 2009 ble Telemarksforsking kontaktet av Norsk kulturskoleråd og Redd Barna. De ønsket å samarbeide om å utvikle et prosjekt der tema var kulturskolene og skoleprisene. Norsk Kulturskoleråd uttrykte uro over hvorvidt stadig økende skolepriser i flere kommuner i landet, kunne føre til at barn og unge som bor i familier som har lav inntekt, ikke har råd til å delta. Redd Barna arbeider for å sikre at barns rettigheter etter barnekonvensjonen etterleves, og har en særlig oppmerksomhet rettet mot fattigdomsproblematikk både i Norge og internasjonalt.

Telemarksforsking har i flere år arbeidet med spørsmål knyttet til velferd og levekår, samt ulike problemstillinger knyttet til samfunn og kultur. Et prosjekt om kulturskoler og fattigdomsutsatte barn og unge, var derfor tematisk både svært relevant og interessant. I mai måned var både prosjektplan og finansiering på plass. Datainnsamlingen og dataanalysen ble gjennomført perioden mai - august 2009, og rapporteringen de to første ukene i september.

Vi vil rette en takk til Norsk kulturskoleråd og Harry Rishaug for engasjement, velvillig og godt samarbeid, og betydelig kunnskaps-delning. En takk også til Redd Barna og Stina Eiet Hamberg for alltid velvillig og godt samarbeid.

En takk også til fagkoordinator Geir Møller, som med sin faglige klok-
skap og utrettelige krav til kvalitet og tydelighet, har kommet med vik-
tige innspill underveis og i rapporteringsarbeidet.

Til slutt vil vi rette en stor takk til kulturskolerektorene som satte av
tid til å la seg intervju i forbindelse med undersøkelsen. Uten dere
hadde denne undersøkelsen ikke vært mulig å gjennomføre.

Bø, 22.09.2009

Karin Gustavsén

Prosjektleder

Fra Norsk kulturskoleråd og Redd Barna

”KULTURSKOLE FOR ALLE”

Etter at den øremerkede statsstøtten til kulturskolene fra 2004 ble innlemmet i rammeoverføringen til kommunene, registrerte Norsk kulturskoleråd en bekymringsfull økning av skolepengene i mange kommunale kulturskoler. For å få en dokumentasjon av dette, og de konsekvenser en slik utvikling kunne få, henstilte Norsk kulturskoleråd og Redd Barna til Kunnskapsdepartementet og Fagforbundet om støtte til et forskningsprosjekt som kunne gå nærmere inn i problematikken. Både departementet og Fagforbundet ønsket å støtte et slikt initiativ, og Telemarksforskning sto for det pilotprosjekt som er redegjort for i denne rapporten.

Vi mener denne rapporten er viktig, ikke minst fordi den setter kulturskolesaken i et fattigdomsperspektiv som er høyst aktuell på den politiske agenda, og som et nødvendig supplement til debatten om ”kulturskole for alle”.

Redd Barna og Norsk kulturskoleråd takker Telemarksforskning ved Karin Gustavsen og Sigbjørn Hjelmbrække for å ha påtatt seg et slikt oppdrag innenfor en svært avgrenset tidsramme.

Redd Barna

Marianne Borgen

Leder

Norsk kulturskoleråd

Aase Sætran

Styreleder

Innhold

Sammendrag	11
1. Innledning	13
2. Bakgrunn for prosjektet.....	15
3. Problemstilling og metode.....	19
3.1 <i>Problemstilling</i>	19
3.2 Metode.....	19
3.3 Kvalitative data	20
3.4 Kvantitative data	23
3.4.1 Datagrunnlaget.....	23
4. Om levekår og fattigdom	29
4.1 Levekår	29
4.2 <i>Særskilt om økonomiske levekår</i>	31
4.3 <i>Fattigdom i moderne tid</i>	32
4.4 <i>Nærmere om fattigdom og hverdagsliv med fokus på barn og unge</i>	34
4.5 <i>Fattige i Norge: Omfang</i>	37
5. Kulturskolen slik den rødgrønne regjeringen presenterer den	39
5.1 <i>Om kulturskolene</i>	39
5.2 <i>Historikk</i>	40

5.3	Kulturskolen som lokalt ressurscenter	41
5.4	<i>Kulturskolene som virkemiddel i reduksjon av sosial ulikhet i helse</i>	41
5.4.1	Kulturløftet	44
6.	Kulturskole for alle?	47
6.1	<i>Presentasjon av hovedfunn fra intervjuer med 14 kulturskolerektorer</i>	48
6.1.1	Barn og unge som deltar i kulturskoletilbudet: Hvem er de?	48
6.2	<i>Hva betyr prisnivået for deltagelse?</i>	54
6.3	<i>Særlig om erfaringer med gratis kulturskoletilbud</i>	59
6.4	<i>Om bredde i tilbudet og deltagelse</i>	60
6.5	<i>Om samarbeid med kommunalt tjenesteapparat og med skole/barnehage</i>	63
6.6	<i>Om kulturskolens rolle for oppvekst og for samfunnet</i>	64
7.	Kvantitative data – resultat og analysar	69
7.1	<i>Deskriptiv statistikk</i>	69
7.2	<i>Teorigrunnlag</i>	72
7.3	<i>Regresjonsanalysar</i>	73
7.3.1	Ordinær, lineær modell	75
7.3.2	Logaritmisk modell med vekta observasjonar	77
7.3.3	Kommunar med gratis kulturskoletilbud	80

7.4	<i>Dataproblem</i>	82
7.5	<i>Oppsummering</i>	87
8.	Drøfting: Kulturskolen for alle?	89
8.1	<i>Er det prisen på tilbudet som ekskluderer lavinntektsfamilier?</i>	90
8.2	<i>Hva med moderasjonsordningene?</i>	95
8.3	<i>Er det tilbudets innhold og organisering som påvirker hvorvidt fattigdomsutsatte barn og unge deltar i kulturskoletilbudet?</i>	96
8.4	<i>Er det foresatte og familiens kunnskap om tilbudet som kan forklare at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad deltar i kulturskoletilbudet enn andre barn og unge?</i>	99
8.5	<i>Andre forhold: Hvorfor er det så få som klager på prisen?</i>	102
9.	Kulturskolene, skolepriser og økonomisk utsatte familier	105
9.1	<i>Hva kan det bety for fattige barn at de utelukkes fra å delta i aktiviteter som andre barn kan velge å delta i?</i>	106
10.	Sluttbetraktninger	113
10.1	<i>Sosial eksklusjon: En demokratiutfordring?</i>	113
10.2	<i>Reduser sosial ulikhet</i>	113
10.3	<i>Videre forskningsbehov</i>	114
	Referanser	117
	Vedlegg	121
	<i>Vedlegg 1: Intervjuguide rektorer</i>	122

Skolepengepriser: Fakta	122
Utvikling av skolepengepriser:	122
Kvalitet vs skolepenger	122
Skolepenger og enkeltfamilier: Informantenes erfaringer..	123
<i>Organisering og samarbeid</i>	123
Skolepengepriser og nivå.....	123
Nasjonalt	123
Anbefalinger.....	124
Annet	124
Vedlegg 2: Deskriptiv statistikk.....	125
Vedlegg 3: Korrelasjon mellom variablane	126
Vedlegg 4: Resultattabellar	127

Sammendrag

I denne studien har vi undersøkt hvorvidt prisen på kulturskoletilbudet kan antas å føre til eksklusjon av barn og unge som bor i familier med lav inntekt. Undersøkelsen er initiert av Norsk kulturskoleråd i samarbeid med Redd Barna, og er finansiert av Kunnskapsdepartementet og Fagforbundet. Bakgrunnen for undersøkelsen er Norsk kulturskoleråds dokumentasjon av tilbud og priser på landsbasis, som viser en tendens til økning av priser flere steder i landet. Norsk kulturskoleråd er bekymret for at denne utviklingen vil ramme økonomisk utsatte familier, og mener dette bryter med kulturskolens grunnleggende idé om å være et tilbud til alle barn og unge. Redd Barna arbeider for å sikre barn og unges rettigheter etter barnekonvensjonen, og er i den sammenheng opptatt av å få kunnskap om hvorvidt fattigdomsutsatte barn og unge står i fare for å ekskluderes fra betalte fritidsarenaer.

Undersøkelsen bygger på både kvalitativt og kvantitativt datamateriale. Vi har intervjuet 14 kulturskolerektorer, som alle har lang erfaring fra kulturskolearbeid. De representerer bredde når det gjelder skoleprisnivåer, elevtall, elevplasser og geografisk beliggenhet (by og land). Videre har vi gjennomgått statistisk materiale der vi har benyttet grunnskolenes informasjonssystem (GSI) for perioden 2005–2008, og gjennomgått elevtall, priser og ulike særordninger (moderasjoner og friplasser), samt inntektsdata og folketall fra Statistikkbanken. GSI statistikkens dårlige datakvalitet svekker i noen grad gyldigheten til denne delen av undersøkelsen. Det kvalitative datamaterialet er mettet, det vil si at informantene har uttrykt til dels likelydende erfaringer og vurderinger.

Undersøkelsen viser at brukere av kulturskoletilbudet først og fremst er barn og unge fra familier som representerer inntektsgrupper over det nivået som er et anbefalt nedre nivå for måling av fattigdom, det vil si 60 % av medianen. Dersom en kommune har mange hushold under 60 prosent av medianinntekten, fører dette til lavere deltakelse i kulturskolen. Forklaringen på at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad enn andre barn og unge ser ut til å delta i kulturskoletilbudet, er flerdelt. Prisnivået ser ut til å være en sentral forklaring. Det er vanskelig å identifisere en ”smertegrense” for egenandel, men materialet tyder på at ”taket” på 1 600 kroner, som var øvre tillatte grense for årlig skolepris da kommunene mottok øremerkede midler (frem til 2003), er ett aktuelt nivå. Moderasjonsordninger og friplassordninger fører til øket deltagelse. Bredde i tilbudet ser ut til å virke svært positivt på deltagelse fra ulike grupper i samfunnet. Samarbeid mellom kulturskolene og øvrige kommunale etater, øker muligheten for bredde i deltagergruppen. Samarbeid mellom kulturskolen, barnehagen, grunnskolen og SFO, og kulturskoletilbudet som en del av det obligatoriske tilbudet for alle, virker positivt inn på målsettingen om ”Kulturskolen for alle”.

Arbeidet er gjennomført innenfor knappe tidsmarginer, det vil si perioden mai – august 2009. Norsk kulturskoleråd og Redd Barna ønsket i første omgang å få frem et oversiktsbilde som dernest kan benyttes til å identifisere områder som bør studeres nærmere. Vi vil i den sammenheng ta til orde for en oppfølgingsstudie der barn og unge selv kommer til orde, samt at det gjennomføres en spørreundersøkelse i et utvalg kommuner som følger opp sentrale funn fra vår undersøkelse.

1. Innledning

Norsk kulturskoleråd har, i samarbeid med Redd Barna, henvendt seg til Telemarksforsking med spørsmål om bistand til å gjennomføre en undersøkelse om kulturskoletilbudets sosioøkonomiske nedslagsfelt. Med dette forstås hvilke grupper i befolkningen som er brukere av tilbudet, og hvilke grupper som kan stå i fare for å bli utelukket fra kulturskoletilbudet og hvorfor. En hypotese som skal belyses, er at barn og unge som lever i familier med dårlig økonomi og som er fattigdomsutsatt, er i en utsatt posisjon når det gjelder mulighet til å delta i kulturskoletilbudet grunnet prisen på tilbudet. Bakgrunnen for denne hypotesen er Norsk kulturskoleråds egen dokumentasjon av tilbud og priser på landsbasis, som viser en tendens til økning av priser flere steder i landet. Videre har Norsk kulturskoleråd erfart at landets kommuner har en svært varierende praksis når det gjelder satsing på kulturskoletilbudet generelt. Det skal tilføyes at mange av kommunene gjør en betydelig innsats på området, og har også en prispraksis som i liten grad antas å virke ekskluderende.

Undersøkelsen er å betrakte som en pilotstudie. Arbeidet er gjennomført innenfor knappe tidsmarginer, det vil si perioden mai – august 2009. Norsk kulturskoleråd og Redd Barna ønsket i første omgang å få frem et oversiktsbilde, som dernest kan benyttes til å identifisere områder som bør studeres nærmere.

Rapporten starter med en kortfattet gjennomgang av bakgrunnen for prosjektet, før vi presenterer problemstillingen og metode. Dernest tar vi for oss fattigdom generelt og barnefattigdom spesielt, hvor vi også

presenterer nye tall om barnefattigdom i Norge. Dette kapitlet etterfølges av en gjennomgang av hovedfunn i studien hvor vi først presenterer undersøkelsens kvalitative data, dernest kvantitative data før vi gjennomfører en drøfting av funnene. Til slutt følger en oppsummering. Kapitlene 3.4 og 7 er skrevet på nynorsk. Øvrige kapitler er på bokmål.

2. Bakgrunn for prosjektet

Norsk kulturskoleråd har i brev av 8. desember 2008 og i møte av 15. desember samme år, informert Statsråd Magnhild Meltveit Kleppa om musikk- og kulturskolene, og drøftet situasjonen for disse i kommunene ved inngangen til 2009. Det vises til at kulturskolen har en helt spesiell rolle som opplæringsinstitusjon for de frivillige kulturorganisasjonene som kor, korps, orkestre, band, spellemannslag, teaterlag m.m. Videre fremheves at kulturskolene i Norge i det store og hele har utviklet seg jevnt og positivt fra oppstarten som musikkskoler på 1960- og 70-tallet. Norsk kulturskoleråd forstår det slik at et vesentlig bidrag til dette var Stortingets vedtak om en generell statsstøtte fra 1982. Etter at skoleslaget i 1997 ble forankret i Opplæringslovens § 16.3, gir i dag så godt som alle kommuner et kulturskoletilbud.

Av overnevnte brev datert 8. desember 2008, fremgår også at en endring med store konsekvenser for kulturskolene kom i 2004, etter at Stortinget året før hadde vedtatt å avvikle den øremerkede statsstøtten og innlemme den i rammeoverføringen til kommunene. I følge Norsk kulturskoleråd ”forsvant” de ca. 90 mill. øremerkede kronene fra statsbudsjettet, samt den stimulerings-effekt ordningen hadde hatt idet statsstøtten fulgte undervisningstimetallet. Kravet om maksimum 1 600 kroner i skolepenger falt også bort.

Norsk kulturskoleråd fremholder at det etter dette, fra 2004, startet en prosess som gradvis har økt forskjellene mellom kommunene, der det

pekes på at dette særlig gjelder nivået på skolepenger, søskenmoderasjon og at friplassordninger også falt bort i flere av kommunene. I tillegg til dette viser Norsk kulturskoleråd til at det er kommuner som foreslår dramatiske budsjettkutt for sine kulturskoler i 2009. Videre henvises det til at det på samme tid som vi opplever denne utviklingen, løfter Nordisk råd fram den norske kulturskolen som en modell for de andre nordiske land. I et brev som 3. desember 2008 som ble oversendt Nordisk ministerråd fra kultur- og utdanningsutvalget i Nordisk råd heter det "Udvalget ser meget gerne, at Kultur-skole ordningen i Norge på sigt spredtes og bliver til nationale satsninger i hele Norden."

Norsk kulturskoleråd viser også til at det i regjeringens Soria Moria-erklæring heter at "*Regjeringen vil at alle barn skal ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris*", at Arbeiderpartiets landsmøte og SV sitt sentralstyre i 2007 fattet vedtak om at det bør settes tak på skolepengene, samt at det av Senterpartiets foreliggende utkast til partiprogram for 2009 – 2011 fremgår at kulturskolen skal være "*et lavterskeltilbud for alle barn og unge*", og "*et viktig kompetansemiljø for amatørvirksomhet og som grunnlag for kultur som en del av næringsutviklingen*". I utkastet åpnes det også for en diskusjon om "*å gjeninnføre den øremerkede støtten til kulturskolene og innføre en makspris pr. barn pr år*", alternativt pekes det på "*å sette kommunene økonomisk i stand til å utvide tilbudet uten å øke egenandelene*".

I 2002 gjennomførte Rädda Barnen i Sverige en kartlegging av kulturskoletilbudet og prisnivå i Sverige. De konkluderte med at barn og unge fra ulike sosiale grupper i samfunnet effektivt ble utestengt fra de svenske kulturskolene ved et nivå på skolepengene som var vesentlig lavere enn det tilsvarende i Norge på den tiden. ("Musikk om du är

rik”, Rädda Barnen 2002.) Redd Barna i Norge arbeider blant for at barn og unge i Norge skal ha like muligheter til deltagelse, aktivitet og kunnskap. I den forbindelse arbeider også Redd Barnas Norgesprogram for å bekjempe fattigdom blant barn og unge i Norge, samt bidra til å utforme tiltak som kan redusere konsekvenser av dårlig økonomi under oppvekst.

På denne bakgrunn har Norsk kulturskoleråd og Redd Barnas Norgesprogram, besluttet å gjennomføre en undersøkelse som kartlegger konsekvensene av utviklingen i skolepengene, betydningen av søskenmoderasjon og friplassordninger. I følge Norsk Kulturskoleråd vil en slik undersøkelse kunne bidra til å synliggjøre den sosiale siden av kulturskolevirksomheten, og være av særlig nytte for de kommuner som ser på kulturskolen som en investering i barn og unges oppvekstkår og der igjennom i utvikling av framtidsrettede og attraktive lokalsamfunn. Rapporten fra undersøkelsen er også tenkt å inngå i Redd Barnas temaserie knyttet til barnefattigdomstematikk.

3. Problemstilling og metode

3.1 *Problemstilling*

En hypotese som skulle belyses, er at barn og unge som lever i familier med dårlig økonomi og som er fattigdomsutsatte, er i en utsatt posisjon når det gjelder mulighet til å delta i kulturskoletilbudet grunnet pris på tilbudet.

Vi har formulert følgende problemstilling for undersøkelsen:

Fører prisen på kulturskoletilbudet til eksklusjon av barn og unge som bor i familier med lav inntekt?

Studien er en pilotstudie av skolepengers betydning for bruk av tilbudet, med vekt på økonomisk utsatte familier. Hensikten er både å svare på problemstillingen, samt identifisere hvilke forhold og sammenhenger som bør undersøkes nærmere.

3.2 Metode

Undersøkelsen baseres både på kvalitative og kvantitative data.

3.3 Kvalitative data

I denne del av studien har vi innhentet data fra 14 rektorer i norske kultur- og musikkskoler.

Dataene er innhentet gjennom telefonintervju. Potensielle informanter mottok en e-post med informasjon om undersøkelsen. Utvalget ble hentet ut av ei liste på 30 kulturskoler. Denne lista ble utarbeidet av Norsk Kulturskoleråd i samarbeid med Telemarksforskning. Det var Telemarksforskning som definerte kriterier for utvalget, og på bakgrunn av disse ble Norsk kulturskoleråd forespurt om å utarbeide en oversikt på ca 30 kulturskoler. Kriteriene var følgende:

- Skoleprisene skulle gjenspeile nivåene på landsbasis. Vi utformet tre nivåer som vist nedenfor.
- Erfarne rektorer.
- By og land.
- Ulik tilnærming til samarbeid med kommunale instanser.
- Ulik organisatorisk plassering i kommunen (lagt til skole eller kultur evt. annet).

Til sammen ble det tatt kontakt med 25 rektorer. Av disse svarte to stykker at de ikke hadde tid til å delta, én svarte at vedkommende var for ny som rektor, og mente av den grunn det var lite relevant informasjon vedkommende kunne dele. To informanter ønsket ikke å delta i undersøkelsen, og gav ingen begrunnelse for dette. Av de 25 rektorene vi tok kontakt med, purret vi på 10 stykker. Seks informanter gav ingen tilbakemelding. Alle informantene mottok et informasjonsskriv om undersøkelsen som de leste før de samtykket i deltagelse (vedlegg 1).

Vi benyttet en semistrukturert intervjuguide, som kjennetegnes av at intervjuguiden inneholder lukkede spørsmål, men der vi også åpnet for at informantene kunne snakke relativt fritt ut fra temaene i guiden, og selv kunne introdusere nye temaer om deres erfaring tilsa det.

Informantene representerer bredden i tilbudet med henblikk på elevtall, geografi og skolepenger. Vi la vekt på å intervjuere rektorer med lang erfaring fra kulturskolearbeid. Når det gjelder skolepenger, foretok vi en inndeling av potensielle informanter i tre kategorier basert på årlige skolepriser:

Kategori 1 (lav):	1 – 1 600
Kategori 2 (middels):	1 601 – 2 500
Kategori 3 (høy):	2 501 og over.

Beløpene referer til lav, middels og høy. Lav er kategorien fra 0 – 1 600. Begrunnelsen for valg av 1 600 kroner som grense for ”lav”, er at dette beløpet tilsvarer øvre tillatte, årlige skolepris (”tak”) i perioden kommunene mottok øremerkede midler til kulturskoledriften (frem til 2003). Middels nivå har vi vurdert som beløp som ligger fra 1 600 til 2 500 kroner, hvilket er begrunnet med at en rekke skoler ligger på dette nivået. Følger vi konsumprisindeksen for perioden 2003 – 2009, vil vi også se at det tidligere ”taket” 1 600 som vi har referert til over, i 2009 ville ligge på 1 780 kroner.

Kategori ”høy” fant vi ved å definere øvre grensen for middels ved 2 500, som vist over.

Vi har intervjuet fjorten rektorer. Av disse representerer fire informanter gruppe lav, én informant er rektor ved en gratis skole, fire informanter er fra gruppe middels og fem fra gruppe høy.

Tabell 3-1: Informanter, kvalitative data:

Kategori	Årlig pris	Antall informanter
1	1 – 1 600	4
2	1 601 – 2 500	4
3	2 501 og over	5
Gratis skole		1
Sum		14

I presentasjonen av data, anvender vi både betegnelsen rektorer og informanter om de som er intervjuet. Alle informantene er rektorer. For å øke leserens forståelse for de ulike rektorers utgangspunkt, det vil si hvilken sammenheng de inngår i med hensyn til skolepris, kommunestørrelse og antall elever som er bruker av tilbudet, samtidig som hensynet til personvernet (anonymitet) skal ivaretas, har vi benyttet følgende betegnelser:

- **Pris:** Her viser vi til kategorier 1, 2 og 3 som nevnt over.
- **Kommunestørrelse:** Her har vi sett hen til inndelingen SSB benytter. Liten kommune er kommuner under 10 000 innbyggere, Middels fra 10 – 30 000, stor fra 30 – 50 000 og storby over 50 000.
- **Elever:** Der vi viser til antall brukere talt i hoder, skriver vi elever. Om vi ønsker å få frem antall plasser i kulturskolen, skriver vi elevplasser. Det er slik at en elev kan delta på flere tilbud, og kan derved telles med flere ganger i en gitt oversikt.

Hensikten med denne delen av undersøkelsen, var å få mer detaljert informasjon om tilbudets karakter, begrunnelse for skolepenger og be-

traktninger fra et utvalg erfarne rektorer knyttet til hvorvidt skolepenger kan ekskludere barn fra deltagelse og evt. erfaringer med dette.

3.4 Kvantitative data

Hovudføremålet med den kvantitative delen av undersøkinga er å studera kulturskuletilbodet med særleg fokus på økonomisk utsette familiar. Det kvantitative datamaterialet opnar ikkje for utstrekke undersøkingar i denne retninga, men det er mogleg å koma med nokre forsiktige resultat som kanskje kan supplera eller underbyggja dei kvalitative resultatata.

Hovudfokus i dette kapitlet er på å undersøka korleis prisen på tilbodet påverkar deltakinga. Her veit me ikkje noko om *kven* det er som deltek innanfor kvar kommune, berre kor mange. Me vil òg sjå om kommunar med relativt rike innbyggjarar har større deltaking enn mindre velståande kommunar. Me har vidare gjort forsøk på å kontrollera for breidda i kulturskuletilbodet og andre relevante variablar.

Resultata viser seg å vera avhengige av modellform og inkluderte variablar. Resultata våre må tolkast forsiktig. Før me går til resultatata vil me gjera greie for datagrunnlaget.

3.4.1 Datagrunnlaget

Variablane¹

¹ Mange av variablane inneheld omfattande feil. Sjå avsnitt 7.4.

Variabelen me vil ha forklart er *etterspurnaden* etter undervisning i kulturskulen. Denne definerer me som $(\text{elevar} + \text{venteliste}) / (\text{folketal } 0\text{-}18 \text{ år i kommunen}) \times 100$. Elevtal og venteliste er henta frå *Grunnskolenes* informasjonssystem (GSI). *Folketal* er henta frå Statistikkbanken, SSB. Me gongar denne andelen med 100 for å få eit tal i prosent. Me får altso ein prosent av dei unge som etterspør plass. Her kan det nemnast at GSI òg inneheld informasjon om *elevplassar*. Å bruka dette som etterspurnadsmål i staden for elevar, er etter vår meining mindre interessant. Vidare er det, i fylgje kulturskulerådet, diverre slik at rapporteringspraksis viser seg å variere for denne variabelen. ”Elevplassar” vert tolka ulikt av kommunane. Ventelister er berre registrerte for åra 2006-2008, og dette avgrensar observasjonane me kan bruka. Dei fleste andre variablane har me lenger tidsseriar for, og dette kan me dra nytte av når me prøver oss med tidsforseinka variablar.

Hovudforklaringsvariabelen er prisen målt ved "*Høyeste betalingssats per elevplass per skoleår uten moderasjon, elever i grunnskolealder*". Omtalen er, til liks med tala, henta frå GSI. Dette målet er problematisk. Kommunar med stor variasjon i tilbodet, ofte store kommunar, vil oftare ha nokre tilbod som skil seg frå den prisen fleirtalet betalar. Korrelasjonstestar viser at det er ein sterk positiv korrelasjon mellom storleiken på kommunen og den registrerte prisen. Det er uvisst kor stort dette problemet er. Samtalar med Harry Rishaug i Kulturskulerådet tyder på at det er musikkundervisninga som er dyrast, og dette er det mest brukte tilbodet i kulturskulen. Han meiner det er reelt, i det minste til dels, at store kommunar har høgare prisar. Prismålet er elles problematisk av di det er skilnad på individuell undervisning og gruppeundervisning uavhengig av disiplin. Dette er ikkje rapportert separat. Vi-

dare har me ikkje informasjon om instrumentleige, som vil koma på toppen.

Kommunane fastset prisen under budsjettarbeidet, og prisen er klar i god tid før folk søker om plass. Det er difor rimeleg å tru at folk reagerer på prisen same året. Dersom kommunen vil setja prisen etter etterspurnaden, må dette skje i neste skuleår, eller tidlegast neste semester. Me måtte difor hatt ei tidsforseinking her. Me har i denne pilotstudien i alle fall gått ut frå at kommunen set prisen ut frå andre omsyn enn etterspurnaden. (Budsjettsituasjon framfor alt.)

For å undersøkje om inntektsnivå og -fordeling i kommunane påverkar etterspurnaden må inntektsdata òg leggast inn i analysen. Me har brukt to variablar frå Statistikkbanken hjå SSB.

- *IM*: Median bruttoinntekt (tabell 05671)
- *Fattige*: Andel med mindre enn 60 prosent av medianinntekt (tabell 06947-5)

Desse tala har me brukt med eitt års tidsforseinking av både teoretiske og praktiske grunnar. Ein veit ikkje før godt ute i året kor stor lønsvekst ein har hatt frå året før. Ein søker plass i kulturskulen om våren, og det verkar rimeleg at inntekt i inneverande år ikkje fullt ut påverkar avgjerd om søknad same år. Den praktiske grunnen er at me ikkje har inntektsdata nyare enn 2007 tilgjengeleg. For observasjonsåra 2006-2008 brukar me altso inntekts- og fattigdomsdata for 2005-2007.

Me opererer med indikatorvariablar (verdi 0-1) for om kommunen har syskenmoderasjon, gratisplassar eller differensierte satsar. Informasjonen kjem frå GSI. *Kor stor* syskenmoderasjonen og inntektsgraderinga er, eller kor mange gratisplassar dei har, veit me ikkje. Dette kan varie-

ra mellom kommunane. Det me måler her vert då effekten av ei *gjennomsnittleg* omfattande ordning.

Det kan tenkjast at etterspurnaden varierer frå kommune til kommune av di tilbodet varierer. Ein kommune med eit breitt tilbod vil truleg få fleire søkjarar enn ein med eit smalt. GSI har tal for elevplassar fordelt på ulike aktivitetar. (Musikk, visuell kunst, teater, dans, skapande skriveing og ”andre kunst- og kulturuttrykk”.) Av desse har me laga eit breiddemål (Herfindahlindeks), som vektar elevplassane innanfor dei ulike tilboda. Indeksen fordeler seg mellom 0 og 1 der 1 tyder ikkje noko mangfald, medan tal ned mot 0 tyder på særst stort mangfald. Merk at måten variabelen er definert på gjer at ein *negativ* koeffisient tyder at stort mangfald fører til *større* deltaking.

Me har prøvd oss med indikatorvariablar for kvart år i utvalet, men desse gjev ikkje tilnærma signifikante utslag. Me har dessutan prøvd oss med kommunale driftsutgifter og ulike transformasjonar av folketalet, utan at me syntest dette tilførte modellen noko særleg. Gjennomsnittsinntekt vart brukt i staden for medianinntekt i nokre forsøk. Også når det gjeld hovudforklaringsvariabelen, pris, prøvde me oss med både knekkpunkt og ikkje lineære samanhengar, men dette meiner me kompliserte tolkinga av resultatata utan at det tilførte stor forklaringskraft. Ingenting av dette er rapportert.

Forklaringane over er oppsummerte i Tabell 3-2:

Tabell 3-2: Variablar

Variabelnamn	Forkorting	Forklaring
Etterspurnad per person	PCE	Prosent av unge som vil ha plass i kulturskolen. Sett saman slik: (elevtal + venteliste)/(Folketal 0-18 år) x 100.
Pris	Pris	Høgaste sats i kulturskuletilbodet i kommunen
Medianinntekt	MI	Medianinntekt i kommunen
Folketal 0-18 år	F	Talet på born til og med 18 år
Fattige	Fattige	Prosent av hushalda med under 60 % av medianinntekt
Tilbod per person	PCT	Elevtal delt på Folketal 0-18 år
Venteliste per person	PCV	Elevar på venteliste delt på Folketal 0-18 år
Friplassar	Fp	Har kommunen friplassordning? (ja=1, nei=0)
Syskenmoderasjon	Sm	Har kommunen syskenmoderasjon? (ja=1, nei=0)
Inntektsgradering	Ig	Har kommunen inntektsgraderte satsar? (ja=1, nei=0)
Breidd	H	Breidd målt ved Herfindahlindeks

Observasjonane

Me har observasjonar for kvart år (2006-2008) og for kvar kommune. Nokre kommunar manglar kulturskule, og for andre kan data vera for mangelfulle til at dei kjem med. Kommunesamanslåingar har fått tilbakeverkande kraft, slik at dei i datasettet me nyttar står som ein kommune. Her er det i praksis berre snakk om Kristiansund/Frei etter 2006.

Interkommunale samarbeid er det fleire av. Her har me slått saman observasjonane for dei åra dei har hatt samarbeid. Me har ”i bakgrunnen” slått saman litt fleire år, for å kunna bruka tidsforseinka variablar òg på dei interkommunale samarbeida. Eit problem her er at etterspur-

naden viser seg å ikkje vera lineær i folketalet. Vertskommunane framstår som uriktig store, og dette kan gje eit noko misvisande estimat for folketalet. Me reknar likevel med at dette i praksis er eit lite problem samanlikna med mykje anna.

Når me slår saman kommunane har me det problemet at dersom alle dei samarbeidande kommunane rapporterer pris, kan prisen vera ulik for dei ulike kommunane. Det er mogleg at prisen faktisk er ulik for deltakarar frå ulike kommunar, men det kan like gjerne vera datafeil. Det er langt enklare, og truleg like riktig, å gå ut frå at prisen i den administrerande kommunen gjeld for alle.

4. Om levekår og fattigdom

Denne studien er en undersøkelse der fokuset er på skolepriser og fattigdomsutsatte familier. Fattigdom er ett av flere forhold som måles når vi ser på levekår i befolkningen. Det er nær sammenheng mellom fattigdom og et individs levekår, og det er også sammenheng mellom et individs levekår og livskvalitet. Vår undersøkelse tar for seg en side ved levekår og livskvalitet, som omhandler mulighet for aktiv fritid og deltagelse som er ett av flere mål på livskvalitet. I det videre vil vi derfor gi en kort presentasjon av levekårsbegrepet, før vi redegjør for fattigdomsbegrepet og omfang av barnefattigdom i Norge i dag. Dernest viser vi til hva sentrale dokumenter sier om kulturskolenes oppgave og rolle for samfunnet, men også for det enkeltes individs levekår og livskvalitet. Dette kapitlet vil danne et bakteppe for den diskusjon som vi gjennomfører i 8 og 9.

4.1 Levekår

Levekår sier noe om hvordan vi har det, og hva som er viktig for vår velferd. Hvilke områder som blir vektlagt, og hva som oppfattes som gode og dårlige levekår, vil variere over tid og mellom ulike kulturer. Levekår er med andre ord et normativt begrep. (St. meld. nr. 50 1998–1999 - Utjamningsmeldinga).

Foruten inntekt har norske og nordiske studier av levekår tatt utgangspunkt i en rekke sider ved livet til enkeltindivider som kan måles kvantitativt, som tilknytning til arbeidsliv, helsetilstand og boligforhold. Den nordiske tilnærmingen legger vekt på at *leveskår* er påvirket av ressurser som individene kan bruke til å styre livene sine, og innbefatter derfor også begrepet *livskvalitet*. Livskvalitet er et subjektivt fenomen, og i studier av livskvalitet blir det særlig lagt vekt på den enkeltes opplevelse av sin situasjon. Livskvalitet er da ofte sosialpsykologisk utfallsmål som gir et mål på for eksempel psykisk tilstand, velvære, lykke eller fravær av onder. Studie av levekår kan derfor ikke alene være en studie i ”hvordan man har det”, men også ”hvordan man tar det” og ”hva man gjør med det” (Fyhn og Dahl (2000), Fyhn m. fl. (red) 2007, Gustavsen Tvetene 2001).

Levekår angir, i tillegg til å være et utfallsmål, hvilke og hvor store ressurser man har tilgjengelig, og det antas at de fleste vil benytte disse ressursene på en måte som gir dem best uttelling. Levekår brukes for å oppnå velferd på ulike områder (markeder/arenaer) som man har tilgang til.

Gode levekår indikerer at man har muligheten til å leve et godt liv. Det gir frihet. Dårlige levekår gir ufrihet med hensyn til å velge og skaffe seg velferdsgoder. Det kan derfor antas at dårlige levekår gir lav livskvalitet.

Studier av levekår har vist at det eksisterer en sosioøkonomisk skjevfordeling av helse, utdanning, deltakelse i fritidsaktiviteter og politisk aktivitet i befolkningen, og en slik skjevfordeling kan forklares med tilknytning til arbeidslivet og husholdets økonomi. I tillegg er godene systematisk ulikt fordelt, dvs. at vi ser en opphopning av både goder og

belastninger. Dette betyr at de som har lav inntekt gjerne også har lav formue, dårligere helse, dårlige boforhold og flere ulemper i arbeidslivet, samt lav utdanning². Videre finner vi betydelige forskjeller i fordeling av utdanning mellom ulike sosiale lag. Dette forholdet er påvist i både norsk og internasjonal utdanningsforskning. Når elevens sosiale bakgrunn påvirker sjansene til utdanning, vil dette forsterkes senere i livet ved at utdanning resulterer i ulik andel av samfunnsprivilegiene³

4.2 *Særskilt om økonomiske levekår*

At menneskers velferd historisk sett i høy grad påvirkes av økonomiske forhold, er godt dokumentert. Eksempler på dette er bedring av boforhold, sanitærforhold og tilstrekkelig med riktig sammensatt mat, som har gitt bedre helseforhold og høyere levestandard. Det er også kjent at den private økonomien har en rekke viktige funksjoner for menneskenes velferd i dagens samfunn. Den kan stabilisere og opprettholde en etablert livsstil, den legger premisser for den sosiale omgangsformen og er den allmenne verdimåler i vårt samfunn.

Endringer i inntekt er således den beste indikatoren på i hvilken grad husholdningene endrer sine valgmuligheter som forbrukere, og skaffer seg den velferden de ønsker. Fyhn og Dahl (2000) peker på at sam-

2 St.meld. nr. 20 (2006 / 2007) : Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller; St. meld. nr. 6 (2002-2003).: Tiltaksplan mot fattigdom, St.meld. nr. 16 (2006-2007) og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring

3 St.mld. nr. 16 (2006-2007) og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring

menhengen mellom inntekt og andre levekårstyper ikke er gitt, men at man kan sette som en sentral hypotese og forutsetning at inntekt er den mest sentrale variabelen når man skal studere forskjeller i levekår. Videre framhever de at inntekt er et mål på valgmuligheter man har, og hva slags liv man kan velge å leve. Inntekt er et objektivt mål som gir grunnlag for å sammenligne individer og grupper, og inntekten er politisk relevant ved at den kan manipuleres ved endring av politikk.

Den arenaen som er viktigste kilde for de økonomiske levekårene til et hushold, er medlemmenes tilknytning til arbeidsmarkedet. Vi har imidlertid velferdsordninger som skal kompensere for tapt arbeidsinntekt gjennom trygdesystemet og andre overføringer. Disse ordningene skal sikre at man kan opprettholde en viss livsstandard, selv ved helt eller delvis bortfall av arbeidsinntekt. Offentlige overføringer er derfor en viktig komponent innen økonomiske levekår. Det kan i tillegg forventes at det i perioder med alvorlig sykdom for mange personer/husholdninger vil forekomme private overføringer av penger, varer eller tjenester fra slekt og eventuelt venner, og fra private og kollektive forsikringsordninger.

4.3 *Fattigdom i moderne tid*

Fram til midten av 1990 tallet var det lite forskning på fattigdom i Norge. Det var bare noen få forskningsartikler og bøker som omhandlet fattigdom i det norske samfunnet (Seim 2006). Rapporten *Fattigdom i en Velstandskommune* av Gro Guttormsen og Cecilie Høigård fra 1973 var et unntak som vakte stor oppmerksomhet. Det samme var Steinar Stjernøs bok *Den moderne fattigdommen* fra 1985. Begrepet

fattigdom var på den tiden var nesten totalt fraværende i politisk diskurs og i forskning, og det var få samfunnsforskere som stilte spørsmål ved om det fantes fattigdom i det norske samfunnet. I en oversikt over forskning om fattigdom i de nordiske land i 1996, skrev forfatterne at det var en vanlig oppfatning i de nordiske landene på 1960 og 1970 tallet at kampen mot fattigdom var vunnet ut fra en forståelse av fattigdom som et absolutt og ikke relativt begrep (Halleröd, Heikkilä, Mäntysaari, Ritakallio og Nyman 1996:328, etter Seim 2006).

Introduksjon av begrepet relativ fattigdom førte til en ny tradisjon av fattigdomsforskning. I Sverige, Danmark og Finland ble fattigdom ”gjenoppdaget” rundt 1980 tallet, men i Norge kom interessen for fattigdomsforskning senere, først i siste halvdel av 1990-tallet (Stolanowski og Gustavsen Tvetene (2005). Økt forskning om fattigdom var et ledd i regjeringen Bondeviks innsats for å bekjempe fattigdom etter stortingsvalget i 2001. Vi har etter dette både fått frem oversikter på omfang av fattigdom i Norge etter ulike målemetoder (eks. Ytrehus 2004, og Nielsen og Nadim 2009) og hvordan fattige selv opplever sin situasjon (Underlid 2005). Barnefattigdom som fenomen i det norske samfunn, ble også viet stor oppmerksomhet fra 2001, og vi har nå også forskning på barnefattigdommens omfang (Ytrehus 2004), Stolanowski og Tvetene 2005, Nielsen og Nadim 2009) og studier som viser hvordan norske barn selv erfarer og opplever det å være fattige barn i det norske samfunnet (Gustavsen Tvetene (2001) Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005, Hjelmtveit 2004).

4.4 *Nærmere om fattigdom og hverdagsliv med fokus på barn og unge*

Fattigdom er et ladet begrep. Det gir sterke assosiasjoner til nød, utarming og død. Dette kan være noe av forklaringen på hvorfor det har vært, og er, problematisk for mange å anvende begrepet om norske forhold. Men vi skal faktisk flere hundre år tilbake i tid for å finne at fattigdom ikke alene var forbundet med nød, men også med skam og vanære. Adam Smith formulerte dette omtrent slik for drøyt 230 år siden:

En linskjorte ... er, strengt tatt, ikke en livsnødvendighet. Jeg antar at grekerne og romerne levde veldig komfortabelt selv om de ikke hadde lintøy. Men i størstedelen av Europa i dag vil en troverdig dagarbeider skjemmes over å opptre i offentligheten uten en linskjorte, siden en slik mangel kan antas å skyldes den skammelige grad av fattigdom som ingen kan falle under uten å vise ekstremt dårlig framferd. Smith, 1776, Book 5, Chapter 2 (fritt oversatt av artikkelforfatteren⁴)

Skammen over å være fattig finner vi også i vår tid, og er blant annet omhandlet i Harjus (2008) dr. arbeid om fattige barn i Sverige. Hun fant at en felles erfaring i forhold barna har som opplever begrensninger når det gjelder sosial delaktighet, er at barna uttrykker en følelse av skam og redsel for ikke å passe inn og for at være annerledes. For å

4

(<http://www.vestavisen.com/article.php?story=20090427114131621&mode=print>), hentet fra SSB)

unngå disse følelsene og denne redselen, arbeider både barn og foreldre aktivt med å minske gapet til andre barn. Foreldre prioriterer barna fremfor seg selv (Harju 2008, Sandbæk m. fl. 2008). I følge Harju (2008) innebærer det å leve med knapp økonomi om kontinuerlig forebyggende arbeide, for å unngå opplevelsen av skam og utestengning, dernest for å kunne fremstille seg slik man ønsker.

Forskning på barnefattigdom i Norge viser tilsvarende funn. Hjelmtveit (2004) oppsummerer sin studie på følgende måte:

”Savnet av selve de materielle godene og aktivitetene innebærer altså samtidig en opplevelse av sosial deprivasjon. Det å ikke ha ting og ikke kunne gjøre ting har samtidig en tilleggsdimensjon som handler om sosial rangering.”

Barn og unge i særlig grad, er opptatt av at de føler seg utenfor fordi de ikke kan være med på aktiviteter og ha det utstyret som de opplever at de fleste andre har (Stolanowski og Tvetene Gustavsen 2005). Denne samme forskningen peker på at barn og unge som opplever seg utenfor et fellesskap, står i fare for å bli marginalisert og ekskludert. En nylig publisert artikkel i tidsskriftet Journal of Cognitive Neuroscience (Knight, 2008) viser at mangel på stimulering i form av blant annet nye opplevelser, øker faren for nedsettelse av kognitive ferdigheter og problemløsning. Dette kan påvirke utvikling av evner som er av betydning for barnets læringsutvikling. Tilrettelegging av aktiviteter for barn og unge, kan derfor se ut til å være et viktig bidrag for å øke barn og unges mestringsevne blant annet i forhold til skoleprestasjoner.

Når det gjelder skolehverdagen, viser forskning at fattigdomsutsatte barn og unge ofte bærer på omfattende bekymringer knyttet både til sine foreldre og seg selv (Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005,

Ridge 2002). Dette kan ”forstyrre” læringsmuligheter, noe som igjen øker faren for dårlige skoleresultater. I sin tur kan dette påvirke selv-bildet negativt ved at barnet får lav mestringsfølelse som ytterligere ”forstyrrer” læringsbildet. En studie av barnefattigdom i Storbritannia viser at barn og unge som bor i familier med lav inntekt, er bekymret for å falle utenfor og at dette påvirker skolehverdagen;

“We have seen from the qualitative study that children from low-income families have particular concerns about the quality of school life they are experiencing, and their opportunities to “fit in” and join in with the opportunities available to their peers at school.” (Ridge 2002)

I Norge har vi så langt ingen avsluttede studier der barn som bor i familier med svært dårlig råd, selv forteller om sine erfaringer, vurderinger og opplevelser av skolehverdagen.

Helsedimensjonen i fattigdommen er et område som de senere år har fått økende oppmerksomhet, primært knyttet til voksne. Det er godt dokumentert at fattige har dårligere helse enn ikke-fattige. Sosial ulikhet i helse er gradient, ved at den følger sosioøkonomisk status. Det vil si at jo høyere du befinner deg på den sosioøkonomiske stige, dess bedre helse har du (Gradientutfordringen⁵, St.meld. nr. 20 (2006 / 2007): *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*). Det kan se ut til at dette også gjelder for barn og unge. Studier tyder på at fattig-

5

http://www.helsedirektoratet.no/gradienten/kompetansemiljo/gradientutfordringen_en_handlingsplan_mot_sosiale_ulikheter_i_helse_6982

domsutsatte barn og unge er mer syke enn andre barn, og at dette følger dem livet ut (Grøholdt 2003). Fattigdom i oppvekst innebærer ofte en stressfylt hverdag, hvilket kan påvirke utvikling av blant annet immunapparatet. Dette kan i sin tur føre til øket sykkelighet som voksne, blant annet knyttet til hjerte- og karlidelser, kreft, diabetes II.

(Haavet 2009)

4.5 *Fattige i Norge: Omfang*

Det er vanlig å benytte medianinntekten som mål på inntekt. Medianinntekten er et mer robust mål enn gjennomsnittet, i den forstand at det ikke påvirkes av svært høye eller lave inntekter. I 2006 var medianinntekten for alle husholdninger 339 000 kroner etter skatt. Inntekten varierer naturlig nok mellom ulike husholdningstyper. For eksempel var inntekten for aleneboende 198 000 kroner, mens den var 544 000 kroner for par med barn i alderen 0-17 år. Vi finner også at inntektene varierer mellom fylkene.

Når vi ser på inntekten som et mål på velferd, er det som regel den nedre delen av inntektsskalaen som er interessant, altså hvor stor andel som befinner seg i gruppen med lav inntekt. Lav inntekt kan enten defineres som 50 prosent eller 60 prosent av medianinntekten i landet. Regjeringens fattigdomsmål baserer seg på en definisjon av fattigdom på en 50 prosent grense, mens EU opererer med en grense som baserer seg på 60 prosent av medianinntekten.

Hvor mange som faller inn under grensen for lavinntekt, bestemmes langt på vei av om vi tar med studenter eller ikke. Tar vi utgangspunkt i 50 prosent, vil andelen på nasjonalt nivå variere mellom 5 prosent og

6 prosent, avhengig av om vi tar med studenter eller ikke. En stor del av disse vil nemlig i løpet av utdanningen falle inn under definisjonen av fattige. Siden dette vil være en midlertidig tilstand, kan det imidlertid være grunn til å ta disse ut av statistikken.

Tall fremlagt september 2009, viser at stadig flere barn lever i fattigdom i Norge⁶. Antall barnefattige som lever i hushold der registrert inntekt er under 60 prosent av medianen, økte i perioden 2000 - 2006 fra 50 000 til 85 000. Vi finner altså en økning av antall fattige i en periode der skiftende regjeringer har hatt ambisjoner om å redusere og fjerne fattigdommen. Tallene sier imidlertid ikke noe om hvorvidt tiltak som er iverksatt, har gitt fattige tilgang til flere arenaer gjennom bl.a. gratis fritidsaktiviteter for barn. Denne type tiltak kan i noen grad kompensere for dårlig økonomi i husholdet. I den sammenheng er kulturskolenes skoleprisnivå og ulike moderasjonsordninger, av betydning.

⁶ Marjan Nadim og Roy A. Nielsen (2009) *Barnefattigdom i Norge Omfang, utvikling og geografisk variasjon* ISBN 978-82-7422-696-8
<http://www.faf.no/pub/rapp/20128/index.html>

5. Kulturskolen slik den rødgrønne regjeringen presenterer den

5.1 Om kulturskolene

Norge er det eneste land i verden som har lovfestet en kommunal musikk- og kulturskole. Den 5. juni 1997 ble lovfesting av skoleslaget vedtatt i Stortinget. «Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen». Av paragraf 13-6 i opplæringsloven, fremgår: "*Alle kommuner skal, alene eller i samarbeid med andre kommuner, ha et musikk-/kulturskoletilbud til barn og unge, organisert i tilknytning til skoleverket*

og det øvrige kulturliv."

Kulturskolene er fra sentralt hold lagt til Kunnskapsdepartementet. På kommunalt nivå finner vi at kulturskoler er organisert enten som en del av grunnskoleverket, eller i kulturetaten.

Det er stor variasjon i musikk- og kulturskoletilbudet omkring i landet. De vanligste fagene er musikk, dans, teater, visuelle kunsthøgskole, skapende skriving og nysirkus, men også i enkelte kommuner kulturminnevern og husflidsteknikker. Musikk har om lag 70 % av elevene i de norske kulturskolene.

Høsten 2008 var det totalt 109 000 elever i landets kulturskoler, og av disse var det 14 000 med mer enn én elevplass.

5.2 *Historikk*

De kommunale musikkskolene så dagens lys på 1950- 60-tallet. I løpet av 70-årene fikk skolene etter hvert et solid fotfeste, før skoleslaget også begynte å orientere seg mot andre fagfelt enn musikk. I 2009 har i praksis alle de 430 kommunene en musikk- og kulturskoletilbud, enten alene eller som interkommunale løsninger.

En generell statsstøtteordning med øremerket tilskudd ble vedtatt i 1982, og opprettholdt fram til 2004, etter at Stortinget året før hadde vedtatt å innlemme denne i rammeoverføringen til kommunene. Til da var det stilt krav til tak på skolepengene (1 600 kroner for en elevplass per år), samtidig som lønn til dirigenter i skolekorps, kor og orkestre administrert gjennom kulturskolen, ble subsidiert (med 25 prosent). Nå ble dette opp til den enkelte kommune.

5.3 Kulturskolen som lokalt ressurscenter

Kulturskolene er eid og drevet av kommunene, som selv bestemmer innhold og omfang av tilbudet i sine skoler, uten nasjonale føringer. Det er imidlertid laget en rekke utredninger og veiledninger som vedrører skoleslaget. Blant annet har KS har i flere sammenhenger bidratt i dette arbeidet sammen med Norsk kulturskoleråd. Basert på dette arbeidet og flere Stortingsmeldinger som direkte og indirekte har omhandlet kulturskolene, forelå i 2007 Kunnskapsdepartementets ”Ska- pende læring – strategi for kunst og kultur i skolen 2007–2010”. Sammen med Rammeplanen ”På vel til mangfold” utgitt av Norsk kulturskoleråd i 2003 gir disse faglige og strukturelle råd om utviklingen av de kommunale musikk- og kulturskolene til ressurscenter for barnehage, skole og lokalt kulturliv. Gjennom statlige utviklingsmidler til Norsk kulturskoleråd, og tiltaksmidler i tilknytning til strategiplanen støtter Kunnskapsdepartementet opp under et omfattende utviklingsarbeid i kommunene. I dette arbeidet samarbeider Norsk kulturskoleråd nært med Nasjonalt senter for kunst og kultur i skolen i Bodø.

5.4 *Kulturskolene som virkemiddel i reduksjon av sosial ulikhet i helse*

Av St.meld. nr. 20 (2006–2007) ”*Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*” fremgår følgende om kulturdeltagelse og kulturskolenes plass i barns oppvekst:

”4.2.5 Organisasjons- og kulturdeltagelse

Det er et mål å øke deltakelsen i kultur- og organisasjonsliv i grupper som i liten grad deltar i dag. (...) Kulturdeltakelse gir opplevelser og styrker følelsen av mestring. De kulturelle opplevelsene bidrar til kommunikasjon, fellesskap og velvære, og slik sett er organisasjons- og kulturdeltakelse en viktig del av oppvekstvilkårene.

Friwillige organisasjoner rekrutterer ikke i like stor grad fra alle grupper i befolkningen. Grupper med høy inntekt og lang utdanning deltar mer aktivt enn grupper med lav inntekt og kort utdanning. Vi vet at barn fra inntektsfattige husholdninger i mindre grad deltar i aktiviteter i fritiden og i skolesammenheng enn andre barn og unge. Det er også dokumentert store forskjeller i befolkningen når det gjelder deltakelse i kulturlivet. Kulturbrukerundersøkelsen viser at bruk av kunst- og kulturtilbud varierer systematisk med personlig økonomi slik at personer med lav inntekt i langt mindre grad enn andre gjør bruk av det offentlig finansierte kunst- og kulturtilbudet. Positiv erfaring med organisasjonsdeltakelse i oppveksten er avgjørende for aktiviteten i voksen alder. For familier med dårlig økonomi kan deltakelse i organisasjons- og kulturliv være for dyrt. Resultatet for barna kan bli utstøting fra sosiale arenaer.

Kulturskoler

Kulturskolene har stor betydning for å opprettholde og utvikle et levende og dynamisk kulturliv. Kulturskolene er rekrutteringsarena for framtidige aktører innenfor de ulike kunstartene – både amatører og profesjonelle. Og disse skolene fungerer som nærkultur i by og bygd ved å gjøre levende musikk og andre kunstut-

trykk tilgjengelig for et bredt publikum i store og små lokalsamfunn. Kulturskolene virker på denne måten publikumsrekrutterende for kunst- og kulturfeltet. Et åpent og inkluderende kulturskoletilbud med plass for alle som ønsker opplæring, vil fjerne forskjeller ved å gi rom for flere til å utvikle viktige sider ved seg selv.”⁷

Av St.meld. nr. 16 (2006–2007) ... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring, fremgår følgende om kulturskolene⁸:

I skoleåret 2005–2006 hadde om lag 110 000 elever plass i kulturskolen. 90 000 av disse var i grunnskolealder, siste skoleår økte antall plasser med 1,3 prosent, og det har vært en jevn økning i de siste årene. Samlet sett er det stor variasjon fylkene imellom når det gjelder endring i elevtallet. Oslo kommune har en økning på 19 prosent siste år, noe som er langt over gjennomsnittet, men i Oslo er elevtallet i kulturskolen svært lavt i forhold til potensialet. Av fylkene for øvrig er det Hordaland og Akershus som har hatt den største økningen. Til tross for kapasitetsveksten står det fortsatt barn på venteliste. En økning i kommunenes frie inntekter vil kunne bidra til at flere barn får tilbud om plass i kulturskolen.

⁷ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-20-2006-2007-/4.html?id=449567>

⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/stmeld-nr-16-2006-2007-/6/3.html?id=441459>

5.4.1 Kulturløftet

Regjeringen har i Kulturløftet og i Soria Moria-erklæringen sagt at alle barn skal ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris. Kulturløftet er fra regjeringens side ment å heve kulturens status som samfunns- og politikkområde. Regjeringen har en visjon om at Norge skal være en ledende kulturnasjon som legger vekt på kultur i alle deler av samfunnslivet. Kunst og kultur har stor verdi i seg selv. Samtidig har satsing på kultur stor betydning for andre samfunns mål som næringsutvikling og arbeidsplasser, integrering og inkludering, helse, læring og kreativitet.

Av Kulturløftet fremkommer følgende hovedsatsinger rettet mot kulturskolene:

”Kulturskole for alle barn som ønsker det

Vi ønsker en sterk satsing på kulturskolene. Det er i dag ikke nok plasser til alle som ønsker å gå i kulturskole. Mange steder i landet er det lange køer. Vi mener derfor at tilbudet skal bygges ut og at målet skal være at kulturskolene skal være for alle. Vi mener at alle barn i Norge som ønsker det, skal få tilbud om plass i kulturskolen med rimelig egenbetaling.”

Av Kulturløftet II fremkommer følgende knyttet til barns og unges mulighet for deltagelse:

” Det skal gjennomføres et kulturskoleløft slik at alle barn som ønsker det får et kulturskoletilbud av god kvalitet til en rimelig pris. Dette skal sikres ved statlige stimuleringsmidler og en solid kommuneøkonomi. Utvikling av et mer omfattende kulturskoletilbud i tilknytning til SFO/skole skal utredes. Det skal være

rom for ulik lokal organisering av kulturskolen. Det skal legges til rette for synliggjøring av kulturskolen og for talentutvikling.”⁹

⁹ <http://www.kulturskoleradet.no/www/Forside?Plugin=Mappe&menu=0>

6. Kulturskole for alle?

Kulturløftet til tross, Norsk kulturskoleråd har over flere år uttrykt bekymring for utviklingen av kulturskoletilbudet, og især økningen av skolepenger. Bekymringen har vært knyttet til om dette medfører eksklusjon av barn og unge som bor i familier med lav inntekt. Norsk Kulturskoleråd påpeker at denne uroen er av prinsipiell karakter, ved at det bryter med kulturskolenes idé om å være et tilbud for alle barn og unge. Redd Barna henviser til at fattige barn og unge i mindre grad enn andre barn deltar i betalte aktiviteter, og står i fare for å bli ekskludert. De henviser til Barnekonvensjonen som regulerer alle barns rett til aktiv og meningsfull fritid.

I det videre presenterer vi funn fra intervjuundersøkelsen med 14 kulturskolerektorer, samt analysen av statistiske data. Presentasjonen av kvalitative data er bygd opp tematisk, der vi ser på følgende områder:

Barn og unge som deltar i kulturskoletilbudet: Hvem er de?

- Hva betyr prisnivået for deltagelse?
- Særlig om erfaringer med gratis kulturskoletilbud
- Om bredde i tilbudet og deltagelse
- Om samarbeid med kommunalt tjenesteapparat og med skole/barnehage
- Om kulturskolens rolle for oppvekst og for samfunnet

Dernest redegjør vi for kvantitative funn, der vi samtidig foretar en gjennomgang av fremgangsmåte i analysearbeidet. Til slutt følger en oppsummerende drøfting.

6.1 *Presentasjon av hovedfunn fra intervjuer med 14 kulturskolerektorer*

6.1.1 Barn og unge som deltar i kulturskoletilbudet:

Hvem er de?

Alle 14 rektorer ble spurt om sine erfaringer knyttet til hvilken sosioøkonomisk gruppe i befolkningen kulturskoleelevene kommer fra. Vi ba respondentene klassifisere elevgruppen etter familiens inntektsnivå, og også å se på foreldrenes utdanningsnivå og yrke. Vi presiserte at vi ønsket deres inntrykk og erfaringer, og at vi ikke forventet at de førte statistikk over hvilke sosioøkonomiske grupper elevenes foresatte representerte.

De fleste rektorene etterlot et tydelig inntrykk av å ha en svært god oversikt over elevmassen. Især svært erfarne rektorer og rektorer ved små skoler. Av informantgruppen på fjorten, var det to rektorer ved små skoler som mente at elevmassen gjenspeilet lokalsamfunnet, det vil si at alle samfunnslag var representert. Disse rektorene begrunnet bredde i rekruttering primært med bredde i tilbudet. En rektor sa det slik:

Vi har blitt ganske store på andre kunstformer, eks. scenekunst. Da opplever vi at vi rekrutterer fra andre deler av befolkningen. Det er helt merkbart. Jeg tror en viktig grunn kan være at det fremdeles er knyttet en del myter til kulturskolen om at det er finkultur, det stammer fra musikktiden. I dag er realiteten en helt annen, begrepet finkultur er annerledes, under utvikling. Jeg tror vi treffer en annen del av befolkningen, noe annet og

nytt når vi tilbyr flere sjangere. Vi merker det særlig godt på det tilbudet vi kaller ny-cirkus, vi får elever med alle bokstaver. Ja, med ADHD og andre ting. Det er viktig for meg å presisere at vi ikke gjør det bare fordi det er morsomt, med først og fremst fordi det bringer inn en helt ny dimensjon.

Denne rektorens utsagn tyder på at bredde både er bra for å rekruttere elever fra ulike samfunnsgrupper, samt at nye uttryksformer også vurderes som en kunstnerisk berikelse.

De øvrige elleve rektorer, meldte at deres erfaring viste at kulturskole-elevene var elever fra hjem de klassifiserte som middels- og høyinntekt, og der foreldrene også ofte var høyt utdannede og i arbeid. En rektor fra en kulturskole med 400 elever og 550 elevplasser, satt med et kartotek over elevmassen fremfor seg under intervjuet, og mente å finne at mellom 70 og 80 prosent av elevene kom fra hushold han karakteriserte som middel- og høyklasse.

”Det er barn av høyere akademisk utdannede foreldre som er brukere av våre tilbud. En tydelig majoritet. Jeg har ganske godt kjent med hvem vi har her. Om jeg skal tippe etter at jeg har rullet over karto-teket, vil jeg si mellom 70 og 80 prosent. Men, det er faktisk ikke et tema vi prater om her blant oss ansatte. Derfor har vi nok heller ikke så mye diskusjon om prisnivå, men om kvalitet.”

Denne rektoren, og de fleste andre, uttalte at deres erfaring viste at barn og unge som deltok i kulturskoletilbudet ofte også var med på andre tilbud som fotball, korps mv. Flere rektorer mente at dette hang sammen med at foreldrene til disse barna ofte var bevisste og tydelige i sin veiledning av barna og guidet dem inn mot ulike tilbud

En rektor fra en storbykommune og med skolepris i kategori 2 (mellom 1 600 og 2 500), sa følgende om hvilke sosioøkonomiske grupper elevene tilhørte:

Den del av barnebefolkninga som deltar er middelklasse og oppover. De er orientert om slike tilbud. Det er "borgerskapsbarn". (Sitat rektor ved kulturskole med ca. 1 000 elever)

I en kommune, der politikerne den senere tid hadde besluttet å øke inntektsgrensen for friplass for å sikre at barn fra familier med lav inntekt også kunne delta, uttrykte rektoren følgende:

I bydeler som har store områder med blokkbebyggelse og mange innvandrere, der ser vi at barn og unge er dårlig representert i kulturskolen. Disse bydelene scorer lavt på leverkårsundersøkelser.

Denne rektorens utsagn viser at det er en klar, sosioøkonomisk skjevfordeling når det gjelder kulturskoledeltagelse i kommunen han representerer.

Enkelte informanter snakket om kulturskolenes historie som en forklaring på hvorfor det først og fremst er barn fra middel- og høyklasse som deltar i tilbudet. Disse informantene forklarte at utgangspunktet for kulturskolene var musikk, og først og fremst musikkformer som blir forbundet med finkultur, slik som fiolin og piano. Informantene mente at dette kan virke ekskluderende på sosioøkonomiske grupper som ikke har tradisjon for denne type musikkformer. De samme rektorene var bevisst på at det av den grunn var viktig å utvide tilbudet med andre uttrykksformer, og at dette også var en kvalitativ berikelse for kulturskolene.

Rektor ved en kulturskole i en liten kommune, på intervjutidspunktet hadde skolen ca. 170 elever av 240 grunnskoleelever totalt i kommunen, gav uttrykk for følgende:

Jeg tror vi har så høy dekning fordi vi har tilbud til rimelig pris. Det er særlig innvandrerbarna vi når ut til når vi holder prisen på et lavt nivå. Vi er også bevisst på å ta i bruk kompetanse i innvandrer miljøer som lærerkrefter hos oss, det er kort og godt klokt integreringsarbeid. Vi ser også at innvandrerbarn som begynner hos oss, ofte også har lyst til å delta i flere disipliner.

Den samme rektoren viste også til at de på deres skole hadde lagt opp til et tilbud i skoletiden som var gratis for barna, men der grunnskolen betalte kulturskolen et fast årlig beløp. Dette at grunnskolen kjøper tjenester av kulturskolene som så tilbys alle barna som gratis tilbud i skoletiden, fant vi flere eksempler på i vårt materiale. Men det var ikke en uttalt praksis blant våre informanter. En kommune hadde imidlertid satt dette i et system helt fra barnehage, inn i grunnskole og i SFO. Videre hadde den samme kulturskolen utviklet et omfattende samarbeid med andre tjenesteområder, slik at kulturskoletilbudet nådde frem til mange barn som gratistilbud. Rektoren ved denne skolen sa følgende om hvilke barn som tradisjonelt, etter hans erfaring, deltar i kulturskoletilbudet og hva samarbeidet mellom kulturskolene og kommunens tjenester for øvrig hadde betydd for deltagelsen:

De tradisjonelle brukerne er barn og unge fra høy- og middelklasse. Det er ikke så mange år siden det var stort sett høy. Før år 2000. Da var det nesten bare barn av leger, tannleger, psykologer og lærere. I dag har vi middelklasse, den er sterkt dominerende nå. Vi er ikke veldig sterke på lavere klasser. Vi har ikke

gått så grundig inn i denne tematikken. Men gjennom det samarbeidet vi har med barnehage, skoler, SFO og andre etater, når vi frem til mange barn. Men de betalende elvene på ettermiddagene, der er det middel- og høyklasse som dominerer.

Vi ba også informantene reflektere over hva som kunne forklare erfaringen med at kulturskolene tradisjonelt ser ut til å rekrutterte elever fra middel- og høyklasse. En informant introduserte begrepet ”foreldrenes kulturkompetanse”. Denne informanten mente å erfare at foreldre fra middel- og høyklasse har en høyere kulturkompetanse enn foreldre fra lavere sosioøkonomiske klasser. En annen informant sa det slik:

Akademikere har kanskje større ambisjoner på sine barns vegne, kultur har en annen status. Man mener at denne type tilbud bidrar til utvikling på flere områder hos barna. Akademikere er kanskje mer opptatt av dette, de har kunnskap om det.

På spørsmål om vi kan anta økt bredde blant deltagere ved innføring av gratis skole, svarte den samme informanten følgende.

Jeg vil si verken ja eller nei til om det vil være mange fra lavere sosiale lag som vil nyttiggjøre seg tilbudet om det var gratis. Men jeg tror nok det heller er andre kategorier som vil øke i omfang. Om vi skal nå inn til den gruppa vi ønsker å nå, må det være andre som må veilede barna inn mot dette. Det kan skje i skolens regi.

Denne informantens utsagn er ikke representativt for vårt utvalg, men viser likevel en dimensjon som alle rektorer var opptatt av. Nemlig at det er viktig å arbeide systematisk og målrettet for å øke sjansene for at

barn fra lavere sosioøkonomiske grupper også deltar i kulturskoletilbudet.

En rektor ved en kulturskole i storby, der skoleprisene ligger i øverste sjikt i kategori 3 (over 3 000 kroner per år), fortalte følgende historie:

Når det gjelder hvilke sosioøkonomiske grupper i befolkningen elevene kommer fra, er det min erfaring at det ligger på middels og høy. Jeg innbiler meg at det er høy. Nå som prisene er blitt så høye, vil det henge mye sammen med pris. Jeg kan jo nevne i en parentes at jeg fikk en e-post fra en mor som hadde fått begge sine barn inn på kulturskolen, det vi koste 7 000 kroner per år. Hun skrev at hun ikke hadde økonomi til å ha begge barna på skolen og spurte om to elever kunne dele en plass. Min hypotese er at det har utviklet seg slik at når dette taket¹⁰ ble opphevet er det primært folk med god økonomi som har råd til disse endringene.

Vi kunne gjengitt en rekke andre utsagn som indikerer tilsvarende oppfatting. Vårt materiale viser altså en tydelig oppfattning av at det er barn fra middel- og høyklassegrupper som er brukere av kulturskoletilbudet. I kap. 8 og 9 drøfter vi mulige forklaringer på dette.

10 Informanten viser her til tidspunktet for overgang fra øremerkede midler, der "taket" var kr. 1600 pr år, til rammeoverføring, da "taket" ble opphevet og det ble opp til den enkelte kommune å sette prislapp på tilbudet

6.2 *Hva betyr prisnivået for deltagelse?*

Alle informantene i vårt materiale gav uttrykk for at pris kan virke ekskluderende. Imidlertid var det ulike meninger om hvilket prisnivå som kunne antas å representere en form for ”smertegrense”. Våre kvalitative data tyder likevel på at de fleste rektorer mente at en skolepris for en elevplass som ligger over 2 200 kroner, kan oppfattes som høy. En rektor ved en kulturskole som hadde hatt en økning fra kategori 2 til 3, og der prisøkningen av på 700 kroner per år, sa det slik:

Vi var 516 elever og er nå ca 316. Vi snakker plasser. Ift. hoder så har vi i dag ca. 250 hoder som er en reduksjon på 100 elever. Vi hadde ca. 350 hoder. Tilbud er nedlagt fordi vi har fått dårligere rammebetingelser her i kommunen. Dessuten har prisen økt voldsomt og folk sier det blir for dyrt. Mange slutta av den grunn også. Og at tilbudet ble nedlagt. Men de som hadde mer enn én plass, de velger nå bare én plass grunnet pris. Jeg har fått mange tilbakemeldinger på dette.

En annen rektor ved en kulturskole i en storby og en pris i kategori 3, uttalte følgende:

I vår kommune er det nå tatt et politisk grep for å forsøke å rekruttere barn og unge til kulturskolen. Blant annet er inntektsgrensen for friplass økt betydelig. Barn og unge får også lov til å prøve seg noen uker uten å betale noe og uten å forplikte seg. Dette gjør vi for å sikre at alle skal vite hva tilbudet er, hva de kan være med på. I disse bydelene er det også etablert et nært samarbeid med kommunale etater.

I denne kommunen var det enighet mellom administrasjon og politikere om at pris påvirker deltagelse, hvilket ikke var tilfelle i alle kommuner. Tvert imot var det flere rektorer som meldte at det var en årlig ”øvelse” å beskytte kulturskolene mot prisøkning og kutt.

Mange rektorer meldte at prisen i liten grad var gjenstand for offentlig debatt eller direkte klager. På spørsmål til informantene om fravær av klager kan ha sammenheng med at brukere kan se ut til å tilhøre middel- og høyklasse som tåler et visst prisnivå, ble dette bekreftet. Flere informanter i vårt materiale uttrykte at prisnivå opp til 2 200 kroner per år, var akseptabelt. Disse rektorene sammenlignet prisen med hva det koster å delta på andre aktiviteter, og mente etter dette at kulturskoletilbudet var rimelig.

De fleste informantene refererte til ”taket” på skolepris som lå på 1 600 kroner under perioden da midler til Kulturskolene var øremerket (frem til 2003), som en økonomisk grense som var akseptabel:

Jeg drømmer meg tilbake til delvis statsfinansiert kulturskoleskole, øremerkede midler (rektor i kulturskole priskategori 3, høy)

Alle informantene, med unntak av én, gav tydelig uttrykk for at for familier med mange barn kan skolepris bli et problem, samt i de tilfeller der barn vil delta på mange tilbud. De fleste skolene i vårt materiale hadde innført en form for søskenmoderasjon og elevplassmoderasjon (reduert pris ved deltagelse på to eller flere tilbud). Noen skoler hadde også ulike former for friplassordninger. Disse ordningene er så vidt ulikt organisert, at det er vanskelig å trekke frem virkning av en bestemt modell. Informantene var imidlertid samstemte i at det var viktig med moderasjoner om man skulle sikre søskendeltagelse.

En informant uttrykte sterk skepsis til undersøkelsens vinkling. Informanten mente at fokus på skolepriser som mulig ekskluderende faktor, var feil fokus. Informanten gav uttrykk for at fravær av deltagelse i kulturskoletilbudet ikke handlet om økonomi, men om foreldres *fritidskompetanse*. Med dette mente informanten foreldres oppmerksomhet knyttet til betydningen av at deres barn deltok i ulike aktiviteter på fritiden, og hva foreldre selv var opptatt av:

Vi opplever at det er foreldres fritidskompetanse som avgjør hvorvidt barna er med. Hva foreldre har gjort, onkler, tanter osv. Om far har vært fotballspiller i lang tid, er det sannsynlig at barna blir guidet inn mot det osv.

Informanten uttalte at prisene jevnt over var så lave for å delta på kulturskoletilbudet, at alle har råd til det. Informanten gav uttrykk for at om prisen gikk over 4–5 000 kroner per år, ville det kunne bli problematisk for noen, men ikke slik det var i dag med priser som lå under 4 000 kroner på årlig basis. Informanten sammenliknet blant annet prisene med andre fritidsaktiviteter og annet forbruk generelt.

Jeg tror det er veldig få barn som blir ekskludert pga. av økonomi. Mange andre aktiviteter koster mye mer. Fotball og ishockey er en populær aktivitet blant familier som ikke har så mye penger.

De fleste rektorer etterlot imidlertid en tydelig oppfattning av at rimeligere skoler ville gitt øket deltagelse:

Om tilbudet var gratis, ja da ville vi fått klar økning i elevtallet (rektor fra liten kommune, priskategori 2, middels).

Derimot var det noe ulike vurderinger hvorvidt det var bra for kulturskolene at rekrutteringen var helt åpen og uten noen form for regulering. Enkelte rektorer tok til orde for at pris vil bidra til å holde umotiverte borte fra skolen, hvilket ble ansett som positivt.

Jeg synes ikke det gjør noe at det koster litt. At det er et visst valg de må gjøre for at de skal gå hos oss. Men jeg synes det skal være rimelig, at det skal være mulig for mange å delta. Om vi ikke hadde pris som regulerte, måtte vi ha noe annet.

Denne informanten introduserer her en ”terskel” til kulturskolene som skal sikre at barna som deltok, hadde tenkt over hva de forpliktet seg til. De fleste rektorer avviste at det var nødvendig med pris som en form for ”terskel” inn i kulturskolene for å sikre motiverte elever. Mange informanter uttalte at de uansett har enkelte umotiverte barn og unge, men at dette henger sammen med at foreldre vil at barna skal delta mer enn barna selv.

Enkelte rektorer mente at det er *foreldrenes kulturkompetanse* og ikke økonomien som påvirker hvorvidt barna deltar. Med kulturkompetanse forsto disse informantene foreldrenes kulturelle tradisjoner, evt. mangel på dette. De aktuelle informantene mente at foreldrehjemmet og besteforeldrenes egne preferanser, kunnskap og tradisjon var den viktigste faktor når vi skal forklare ulike sosioøkonomiske gruppers kulturskoledeltagelse. Kulturkompetanse ligger slik sett tett opp mot betegnelsen fritidskompetanse som vi vite til over. En rektor sa det slik:

Om økonomien er så lav i familien at de ikke kan delta på våre tilbud, så er det samtidig ofte en lav bevissthet om kulturskolen. Hadde de bare visst at de kunne søkt og fått halv pris, hadde de

kanskje gjort det. Men det er ikke sikkert det når ut til folk. Det er en stor utfordring med hensyn til informasjon.

En informant uttalte at han kjente til eksempler der foreldre var villig til å betale langt mer om de var sikret gode lærere og derved høy kvalitet på tilbudet. Dette var foreldre med god økonomi. Denne gruppen var i følge informanten mer opptatt av kvalitet enn pris, fordi de har råd til det. Disse familiene kjøpte heller dyre tilbud fra en annen skole i nabokommunen, om de oppfattet dette å være på høyere faglig nivå enn tilbudet i kommunen deres barn tilhørte.

Informanter som representerte priskategori 3, samt øvre sjikt i kategori 2, var gjennomgående urolige for at økonomi kunne ekskludere grupper av barn og unge. Et uttrykk for dette er følgende utsagn fra en rektor ved en liten kommune:

Etter at øremerka midler forsvant har prisene gått gradvis opp. Politikere mener at det ikke ekskluderer. Men jeg er redd for at vi nå får en kulturskole for rike. Folk begynner å snakke om det når en har fått regninga.

Informant fra en middels kommune uttalte:

Jeg som rektor har vært tydelig på at det vil bli en sosial forskjell om vi skal øke prisene ytterligere. Om vi skal ha et mål om at kulturskolene skal være selvfinansiert må vi ha 5000 pr plass for å få råd. Vi må ha det slik at alle kan ha råd til det.

Dette utsagnet: ” vi må sikre at alle kan ha råd til det”, er karakteristisk for hovedbudskapet til majoriteten av våre informanter.

6.3 *Særlig om erfaringer med gratis kulturskole-tilbud*

På landsbasis var det i 2008 kun noen få kulturskoler som var gratis. I vårt materiale er det en informant som er rektor ved gratis kulturskole. Denne ble gratis i 2007. Rektoren ved skolen, som har samtykket i at hans identitet gjøres kjent i rapporten, uttalte følgende om begrunnelsen for gratis skole:

Kulturskolen ble gratis for ca. 2 år tilbake. Elevtallet økte betydelig, fra 50 elever til 72 elever. Begrunnelsen for innføring av gratis kulturskole, var at inntekten var såpass lave at det ikke var av betydning i forhold til samlet budsjett på 1 mill. Man ønsket også å se om det ville påvirke elevtallet. Hvilket det gjorde umiddelbart.

Rektoren ved skolen uttrykte stor tilfredshet med gratis skole, og hadde så langt ikke negative erfaringer verken når et gjaldt elevenes motivasjon, foreldrenes oppfølging eller lærerens arbeidsinnsats:

Vi har ikke erfart at de har fått mindre motiverte barn etter at kulturskoletilbudet ble gratis. Heller ikke at barn kommer og går. Men vi har erfart at barn som kommer er yngre, hvilket er en bra utvikling. Det er en fordel å ha de lengst mulig. Men fordi elevtallet har økt, har de strammet til oppfølgingen når det gjelder oppmøte. Om barn ikke møter opp, blir familien kontakten med forespørsel om de ønsker plassen eller ikke.

Enkelte informanter i vårt materiale utviste en viss skepsis til gratis skole, og begrunnet dette med at de så en fare for at kulturskolene

kunne få mange elever som begynte uten å ha tenkt over hva det var de gikk i gang med, og om de faktisk hadde lyst. En informant sa det slik:

Kvaliteten vil gå ned om vi innfører gratis skole. Da vil alle ønske å komme, og det vil bli for mange ift. mulighet. Mange flere vil komme til uten at de reelt ønsker det. Er tilbud gratis, så vil alle ønske det uten at de selv vet om de vil.

Rektoren vi intervjuet ved en gratis skole i Norge hadde ingen slike erfaringer, og mente at frykten var ubegrunnet.

Flere informanter i vårt materiale ønsker gratis skole velkommen. En av dem, som representerte en kulturskole i en liten kommune, mente at gratis skole både var ønskelig og prinsipielt riktig:

Det hadde vært fantastisk. Tror det ville fått bort den myten at kultur skal koste. Matte koster jo ikke noe. Men kultur skal koste. Det må vi bort fra.

6.4 Om bredde i tilbudet og deltagelse

Alle informantene mente at bredde i tilbudet vil øke nedslagsfeltet for deltagelse. De skolene som hadde stor bredde i tilbudet, f.eks. fra tradisjonelt musikkskoletilbud som piano, gitar og fiolin og i tillegg hadde tilbud som moderne rock og/eller tilbud som også kan betegnes som idrett eks. slik som taekwondo eller ridning, meldte om en økning av deltagere fra andre samfunnsgrupper enn de som tradisjonelt hadde deltatt på kulturskolen. Disse informantene gav i tillegg uttrykk for at om tilbudene ble organisert som gruppetilbud slik at prisene kunne holdes på et lavt nivå, så fikk de høyere representasjon av grupper som vanligvis ikke deltok på kulturskolene. I tillegg vurderte rektorene ved

det vi kan betegne som ”breddeskoler”, at bredde også økte kvaliteten på det samlede tilbudet ved ulike former for samarbeid mellom forskjellige disipliner, samt at interessen for kulturskolen generelt økte i kommunen.

Kulturskoler som har et nært samarbeid med andre kommunale etater, rapporterte også om større bredde i elevmassen:

Vi har jobbet strategisk for at vi skal nå mange barn. Allerede fra barnehage har vi vært ute, de kjøper timer fra oss og likedan i grunnskolen. Vi samarbeider med PPT, barnevern, vi har tilsatt musikkterapeut. For oss har det vært kjempeviktig å samarbeide. Jeg sitter i ledertemaet med rektor på grunnskoleplan. Det er avgjørende for å være en kulturskole for alle. (rektor ved kulturskole med ca 300 elever).

En informant i vårt materiale, representerte en kulturskole som over mange år hadde arbeidet både strategisk og praktisk for å nå flest mulig barn. Det var inngått prosjektsamarbeid med ulike kommunale etater, kulturskolen var involvert i en rekke aktiviteter i barnehage, skole og SFO. Det var også inngått nært samarbeid med kommunale etater som jobber med innvandrere og flyktninger, og med etater som arbeidet med utsatte barn og unge. Kulturskolen var i denne kommunen et ressurscenter som arbeidet for bredde, kvalitet og mangfold. Denne skolen hadde et høyt elevtall, og nådde også frem til alle barn gjennom organiserte tilbud i grunnskoletiden. Rektoren ved denne skolen uttrykte blant annet følgende:

Vi er opptatt av bredde. Det trenger slett ikke gå på bekostning av kvalitet. Vi vil at det skal være et tilbud til flest mulig, det er viktig for alle barns utvikling. Jeg mener at det å få opplæring i

et kunstuttrykk er like viktig og bør være på lik linje med fakkunnskap Vi ser hva kunstuttrykk gjør med mennesker.

En annen informant som representerte en kulturskole i en liten kommune som hadde hatt en stor andel av barnebefolkningen som elever, hadde nå fått en betydelig innskrenking i rammene, samt økning i skolepris. Informanten var oppgitt over kommunepolitikere som etter informantens vurdering ikke så ut til å forså at de ved dette raserte tilbudet:

En annen informant fra en liten kommune, sa følgende om tilbudets karakter:

Vi legger vekt på bredde i tilbudet og at ikke tilbud i bygda skal utkonkurrere hverandre. Det er ikke så mange unger i bygda vår.

En informant uttalte at betydningen av å introdusere barn og foreldre for kulturskoletilbudet, var viktig for å øke foreldres innsikt i hva tilbudet var, samt forståelse for hva det også kan gi barna når det gjelder selvfølelse og mestring.

Vi skal ha både bredde, noe for alle, men også den spissa pyramiden. Bredden er der for at befolkningen skal få utvidet sin kulturkompetanse. Når barn deltar i kulturskoletilbudet, er det mange foreldre som for først gang møter kunst- og kulturområdet. Det ser vi særlig der vi er inne i barnehager og skoler, at foreldre blir stolte over sine barns prestasjoner når vi har oppvisninger osv.

Samlet etterlater materialet et tydelig inntrykk av at bredde er av betydning for deltagelse, og også kan øke deltagelse fra grupper som tradisjonelt ikke deltar i kulturskoletilbudet.

6.5 *Om samarbeid med kommunalt tjenesteapparat og med skole/barnehage*

Vårt materiale viser en svært varierende praksis når det gjelder samarbeid med kommunalt hjelpeapparat som f.eks. barneverntjeneste, sosialtjenesten, pedagogisk psykologisk tjeneste, grunnskolen, barnehage, helsetjenesten og SFO. Enkelte informanter meldte om utstrakt samarbeid, andre at de verken hadde systematisk samarbeid eller på andre måter initierte felles møter eller avtaler med andre etater. Det vi har valgt å betegne som ”minimumsordningen”, fant vi i en stor kommune. Kulturskolen i denne kommunen hadde ingen form for samarbeid, heller ikke noen form for moderasjoner eller friplassordninger. Rektoren uttrykte frustrasjon over det han mente var ren bedriftsøkonomisk tankegang fra toppledelsen i kommunen og hos politikere:

Det kan virke som om kulturskolen ikke står så veldig sterkt, ikke på stødig grunnlag i forhold til hvorfor en kommune skal holde på med kulturskole. Det er ingen kommuner som har opprettet kulturskole for å tjene penger, men det inntrykket får du litt her, av at det er en ganske utbredt bedriftsøkonomisk tankegang.

Den samme skolen hadde også fått en økning av skoleprisene og lå nå i kategori 3. Rektoren opplyste at de i tillegg var pålagt å redusere utgif-

tene betydelig. Rektoren opplyste at det fra rådmannens side ble forklart med kommunens vanskelige økonomiske situasjon.

I den andre enden av skalaen, finner vi en annen stor kommune og flere småkommuner med utstrakt samarbeid. Disse kulturskolene så ut til å være sentrale ressursentre for barn og unge, samt at de også så ut til å ha befestet sin posisjon som viktige aktører knyttet til oppvekst og som aktører i kommunenes kulturelle liv for øvrig. Samarbeidet mellom andre etater ble utløst både på initiativ fra kulturskolen selv, men også på henvendelse fra etatene. Kulturskoler som aktivt gikk inn i barnehage, grunnskole og SFO med blant annet gratis gruppetilbud som eks. skolekor og korpsundervisning, nådde (naturlig nok) frem til flest barn. En av disse skolene hadde nå imidlertid fått en til dels kraftig økning av skoleprisene samtidig med reduserte rammer, hvilket medførte en, etter rektorens vurdering, dramatisk reduksjon av tilbudet. Rektoren tilskrev utviklingen det politiske flertallet i kommunen, som rektoren mente var lite opptatt av kultur generelt og kulturskolen spesielt.

6.6 *Om kulturskolens rolle for oppvekst og for samfunnet*

Alle rektorene var tydelige på at kulturskolen har en viktig rolle både for utdanning og dannelse, og således er av stor betydning for oppvekst og for samfunnsutviklingen. Informantene viste til kultur som en viktig faktor for barn og unges utvikling, og at kulturskolene er et viktig bidrag til å bygge godt selvbilde og god selvfølelse. Mestring er et begrep som går igjen i vårt kvalitative materiale. De fleste informanter mente også at kulturskoletilbudet kunne gi barn som hadde få mest-

ringsopplevelser i grunnskolesammenheng, erfaring og opplevelse av at de kan noe og ved dette styrke selvbildet. Informantene mente at dette i sin tur kunne øke sjansene for at barna også bedret sine prestasjoner i skolesammenheng.

Man ser hvor mange dropout-elever og tapere det er. Grunnskolen er styrt av at det skal terpes på basisfag, men vi vet at vi må utvikle begge hjernehalvdeler for å bli hele mennesker. Undersøkelsen fra UNESCO viser, at det å lykkes i kreative fag forbedrer mestring på andre områder, både faglig og sosialt. Det er jo dette som gjør jobben viktig. Vi har så mange eksempler på barn som er tapere i andre sammenhenger, men som i kulturskolesammenheng mestrer ting som mange aldri trodde.

En annen informant i vårt materiale, fortalte at som rektor var vedkommende svært opptatt av at kulturskoletilbudet skulle være en arena der også utsatte barn og unge skulle få sjanser til å vise frem talenter og utvikle dette. Denne kulturskolen hadde en rekke prosjekter inn mot både innvandrerbarn som ledd i integreringsarbeidet, samarbeid med barnevern i forhold til utsatte barn og unge, skole, barnehage og SFO. Prosjektene kunne både være av kortvarig og langvarig karakter. Kulturskolen hadde i denne kommunen oppnådd en betydelig anerkjennelse, både som en faglig sterk skole men også en skole som var åpen og tilgjengelig for samarbeid og som bidragsytere på ulike arenaer og overfor ulike grupper.

Kunst og kultur er med på å gi barn og unge, og særlig utsatte barn og unge, en arena for mestring. Vi ser mange eksempler på hvordan de utagerende barna lykkes.

Flere informanter viste også i den sammenheng til det de oppfattet som kulturskolenes verdigrunnlag: *Vårt verdigrunnlag er å gi barna et rikere liv, tilføre personligheten noe som grunnskolen ikke greier.*

Flere informantene var også opptatt av at kulturskolene i for liten grad fikk ressurser til å realisere målsettingen om en kulturskole for alle:

Kulturskolen bør være en skole for alle. Men frem til nå har ikke skolen hatt særlige ressurser til å tenke på de ressursvake. (...). Det er et smertens punkt at vi ikke har gode nok fagpersoner som kan undervise ressursvake.

Mange informanter gav også uttrykk for at kulturskolene har et samfunnsoppdrag knyttet til dannelses:

I opplæringsloven er det et dannelsesaspekt, det burde vært presisert tydeligere i grunnskolen at vi står i den samme tradisjonen.

I den sammenheng var det flere informanter som uttrykte bekymring knyttet til det de betraktet som økende kommersialisering av hverdagslivet:

Det er ett eller annet kommersielt som har overtatt ting og tang. Nå dreier det seg om "2 minutter berømmelse". Kvalitet, oppbygging og grunnlag blir ikke verdsatt. Det har blitt en snapshot-sak. Det får vi veldig inn med media. Det er mediefokusert suksess, istedenfor å tenke over kvalitet og verdi.

Denne informanten fortalte videre at kulturskolen bidro til både å oppdage og utvikle talenter, og at det har medført at mange har utdannet seg i disse retningene. Kulturskolen som arena for å styrke andre

aktiviteter i lokalsamfunnet ble også trukket frem, og der ble korps fremhevet som et viktig eksempel.

7. Kvantitative data – resultat og analysar

I dette kapitlet skal me bruka tilgjengeleg statistikk for å undersøkje kva faktorar som påverkar bruken av kulturskulen. Me brukar dei data me har gjort greie for tidlegare. Særleg vil me sjå på korleis prisen påverkar, men me er òg interesserte i effektane av inntekt, inntektsgradering og anna. Fyrst ser me på enkle samanhengar før me prøver å finna årsakssamanhengar.

7.1 *Deskriptiv statistikk*

Me kan starta med å sjå på litt deskriptiv statistikk utan å prøva oss med årsaksforklaringar. Me ser på gjennomsnittsverdiar og variasjonen i tala. Me ser både på *vekta* og *uvekta* gjennomsnitt. Eit uvekta gjennomsnitt er eit reint gjennomsnitt av dei registrerte verdiane. Her tel Oslo like mykje som Modalen eller Fedje. Det vekta gjennomsnittet er vekta med talet på unge i kommunen, slik at store kommunar tel meir enn små. På denne måten kan me få dei riktige gjennomsnitta for heile landet. Tabell 7-1 viser gjennomsnitts-, minimums- og maksimumsverdiar av variablane me nyttar i analysane. For forklaring av variablane, sjå Tabell 3-2. For fleire observatorar, sjå tabellen i vedlegg 2 bakerst i rapporten.

Tabell 7-1 Deskriptiv statistikk (2008)

Variabel	Snitt, uvekta	Min	Maks
Etterspurnad per person (PCE)	16,7 %	0,9 %	66,5 %
Pris	1 996 kr	0 kr	6 000 kr
Medianinntekt (MI)	258 611 kr	197 900 kr	336 800 kr
Folketal 0-18 år (F)	2 941	56	117 299
Fattige (under 60 % av medianinntekt)	8,36 %	0	19,60 %
Tilbod per person (PCT) ¹¹	0,147	0,002	0,665
Venteliste per person	0,020	0	0,240
Friplassar (Fp)	0,19	0	1
Syskenmoderasjon (Sm)	0,74	0	1
Inntektsgradering (Ig)	0,03	0	1
Breidd (Herfindahl) (H)	0,641	0,271	1

Gjennomsnittsprisen (uvekta) i landet var i 2008 på 1 996 kroner med eit standardavvik på 560 kroner. Prisen varierer frå gratis til 6 000 kroner. Den høgaste prisen var i Asker kommune, som hadde inntektsdifferensierte prisar, og det var truleg ikkje mange som betalte høgaste satsen på 6 000 kroner. Vekta for tal på unge i kommunane er snittprisen 2 343 kroner. Dette er heller ikkje den reelle gjennomsnittsavgifta, ettersom utrekninga går ut frå at alle elevar i ein kommune betalar høgaste sats i kommunen. Det gjer dei sjølvsagt ikkje.

I gjennomsnitt (uvekta) var det 16,7 prosent av unge i alderen 0-18 som søkte om plass i kulturskulen i 2008. (Talet er høgare for dei midt i aldersgruppa og lågare for dei eldste og yngste.) Lågaste registrerte er

¹¹ Tilbod og venteliste må gongast med 100 for å få prosent.

0,85 prosent og høgaste 66,5 prosent. Det vekta gjennomsnittet, altso delen av ungar for heile landet som søker, er på 11,6 prosent.

Me kan dela etterspurnaden opp i dei som har fått plass og dei som står på venteliste. Fyrst uvekta tal: I gjennomsnitt har 14,7 prosent av born og unge plass i skulen medan 2,0 prosent står på venteliste. Vekta gjennomsnitt gjev oss 9,44 og 2,14 prosent. Tilbodet varierer frå nesten ingenting til 66,5 prosent. Det er verd å merka seg at mellom kommunane med lågast etterspurnad, har fleirtalet ikkje ein gong skuleplass til dei få som søker, men dei har ventelister.

Skilnadene på uvekta og vekta gjennomsnitt i utrekningane over, fortel oss at folkerike kommunar i snitt har lågare søkjartal til kulturskulane. Likevel er det i storkommunane ein mindre del av søkerane som får plass, og dimed fleire som må stå på venteliste. Prisen er dessutan høgare i store kommunar. Dette vert stadfesta av ein korrelasjonsanalyse av variablane, både for 2008 og for perioden 2006-2008¹². Denne viser dessutan at kommunar med høg pris har låg etterspurnad etter kulturskuleplassar, og at folkerike kommunar har høgare inntektsnivå enn mindre kommunar.

For dei fleste kommunane har me informasjon om friplassar, inntektsgraderte satsar og syskenmoderasjon. I nokre kommunar manglar me informasjon om dette, men av dei me har, har 71 (19 prosent) friplassar, 12 (3,3 prosent) inntektsgraderte satsar og 288 (74 prosent) syskenmoderasjon i 2008.

¹² Sjå vedlegg 3 for korrelasjonar.

7.2 Teorigrunnlag

Me har framleis ikkje prøvd å sjå på årsakssamanhengar. For å gjera det, må me ha eit teorigrunnlag. Me byrjar med å postulera kva for samanhengar me ut frå teorien *vil venta* å finna.

- Høgare pris gjer at færre søker om plass i kulturskulen. Me veit ingenting om *kven* som let vera å søkja, men det er grunn til å tru at økonomisk utsette familiar er mellom dei som oftast fell frå fyrst.
- Høgare inntekt gjer ein familie betre i stand til å takla kostnadene, og dimed auka sjansen for at ein søker. Me har ikkje data på individnivå og må difor nøya oss med å sjå på gjennomsnittleg og median inntekt på kommunenivå.
- Store kommunar har fleire konkurrerande fritidstilbod, kanskje til og med private kulturundervisningstilbod, og kan difor ha lågare deltaking. På den andre sida har dei venteleg kortare reiseavstandar til undervisningsstaden, noko som kan verka positivt. Det er også mogleg at ungar kan utfalda seg i eit større mangfald av uorganiserte aktivitetar i spreittbygde stork, og difor ikkje er like avhengige av kulturskulen. Me har difor ikkje klare forventningar til kva utslag denne variabelen gjev. *Folketal* er i fyrste rekkje ein kontrollvariabel.
- Friplassar, inntektsgradering og syskenmoderasjon gjer det lettare for fleire å ta seg råd til kulturskulen. Me vil venta desse skal slå ut positivt på etterspurnaden.

- Breidde i tilbudet slår positivt ut på søknadstala. Ungar har ulike interesser, og kommunar med tilbod innanfor eit mangfald av ulike disiplinar vil truleg trekkja til seg fleire søkjarar.
- Fattigdom (mange innbyggjarar under 60 prosent av medianinntekt) vil slå negativt ut i etterspurnaden. Ettersom me samstundes kontrollerer for medianinntekt, inneber ein eventuell negativ effekt her at store inntektsforskjellar i kommunen slår ut negativt på etterspurnaden. Ein føresetnad for at dette skal vera oppfylt er at etterspurnaden ikkje berre kjem frå rikaste halvdel, men òg til dels frå nedre halvdel. Dessutan må dei fattige vera meir følsame for inntektsendringar enn dei rike.

7.3 Regresjonsanalysar

Når me har postulert teoretiske årsakssamanhengar, kan me testa desse ut ved å køyra *regresjonsanalysar*. Dei går ut på at ein prøver å forklara variasjonen i den avhengige variabelen (etterspurnaden) med variasjonen i dei uavhengige (t.d. pris, inntekt, breidd). Grunna korrelasjonar mellom variablane kan inkludering av for mange variablar slå effektane i hel, medan for få gjev kunstig sterke resultat. Det finst ikkje noka fasitløysing på slike problem

Ei serleg utfordring er det at prisen i kommunane korrelerer sopass sterkt med fleire viktige variablar. Til dømes inntekt og kommunestorleik. Me vil difor prøva ulike kombinasjonar av variablar.

Nedanfor har me køyrt regresjonar på ulike modellspesifikasjonar der me varierer både utvalet av variablar, modellform og andre ting. I teksten viser me til resultattabellane bak i rapporten.

Modellane gjev ulike resultat. Saman med dataproblema våre gjer dette at me ikkje kan vera sikre på at resultata våre er heilt rette. Etter ulike forsøk har me kome fram til ein analyse me meiner er den mest riktige av dei me har prøvd.

Me markerer koeffisientane i tabellane me ei, to eller tre stjerner etter kor solide dei er. Det beste er tre stjerner, som står for 1 prosent signifikansnivå. To stjerner er 5 prosent, og ei er 10 prosent¹³. Når me ikkje spesifiserer anna, kallar me eit estimat ”signifikant” når det er signifikant på 5-prosentsnivå¹⁴. Når det berre står + eller – i eit felt, tyder det at estimatet ikkje er signifikant på 10-prosentsnivå.

Modellane nedanfor slit generelt med at føresetnadene for gode estimat ikkje er oppfylde¹⁵. Me meiner at estimata våre gjev viktig og riktig informasjon om korleis ting heng saman, men me kan ikkje påstå skråsikkert at talverdiane er nøyaktig korrekte.

I det vidare brukar me to ulike funksjonsformer, lineær og logaritmisk. Me startar med å bruka observasjonane direkte i ein lineær modell, før me vektar observasjonane med talet på unge i kommunen og so brukar ein logaritmisk modell. Heilt til slutt tek me vekk nokre få observasjonar som skapar bry for oss.

Me startar med det enkle, lineære tilfellet som er enklast å forstå.

¹³ Signifikansnivået er sjansen for at tilfeldige utslag gjer at me får eit estimat minst like ekstremt som me har fått, gitt at effekten eigentleg er fråverande.

¹⁴ Ettersom dette er ein-sidede testar snakkar me strengt tatt om 2,5 prosentnivå. Men me fylgjer her sedvane.

¹⁵ Restledda er heteroskedastiske, har autokorrelasjon og er ikkje normalfordelte.

7.3.1 Ordinær, lineær modell

I ein vanleg, lineær minstekvadratsregresjon (OLS) går me ut frå ei funksjonsform

$$Etterspurnad = \beta_0 + \beta_P P + \beta_I Inntekt + \beta_F Folketal + \dots$$

Dei estimerte koeffisientane ser me i resultattabell 1:

Tabell 7-2: Resultattabell 1: Avhengig variabel PCE, Lineær modell

	1	2	3	4	5	6
Pris	-0,0048 ***	-0,0036 ***	-0,0032 ***	-0,0032 ***	-0,0032 ***	-0,00291 ***
MI		-0,000056 ***	-0,000044 ***	-	-	-0,000022 *
F			-0,00017 ***	-0,00019 ***	-0,00020 ***	-0,00020 ***
Fattige				0,516 ***	0,599 ***	0,614 ***
Fp					2,83 ***	2,62 ***
Sm					1,31 **	1,27 **
Ig					+	+
H						-4,12 ***
N	1177	1176	1176	1174	1081	1081
justert R²	0,070	0,089	0,104	0,113	0,134	0,142
F-verdi	89	59	46	39	25	23

Koeffisientane i tabellen skal tolkast som at ei einings auke i forklaringsvariabelen (til dømes pris), fører til ein koeffisients endring i etterspurnaden. Ettersom etterspurnaden er målt i prosent av unge som deltek, tilsvarar koeffisienten prosentpoengs endring.

Me ser av resultattabell 1 at i denne modellen verkar prisen negativt på etterspurnaden. Di høgare pris skulen held, di færre søkjarar får dei. Dette er i tråd med det me postulerte i 7.2 *Teorigrunnlag*. Kor mykje prisen påverkar, varierer. Om me fokuserer på kolonne 6, skal resultata tolkast slik at 1 000 kroner prisheving fører til opptil 2,91 prosentpoeng nedgang i etterspurnaden. Resultata er signifikante. Dette høyrer kanskje ikkje mykje ut, men som me skreiv tidlegare er det i gjennomsnitt mellom kommunane 16,7 prosent som søker. 3 prosentpoeng utgjer då ganske mykje.

Dersom ein kommune har etterspurnad på gjennomsnittleg nivå, kan ein altso gonga tala over med 6 for å finna den prosentvise veksten i ein gjennomsnittleg kommune. 1 000 kroner i prisvekst fører til 18 prosent nedgang i etterspurnaden i ein gjennomsnittleg kommune.

Tabellen viser vidare at folketalet (målt ved F) påverkar negativt, medan friplassar, syskenmoderasjon og breidda i tilbodet verkar positivt. Inntektsgradering ser ut til å verka positivt, men funna er ikkje signifikante. Også dette er i tråd med forventningane våre.

Den negative verknaden inntekta har på etterspurnaden i regresjonen over, er lite truverdig. Forklaringa til resultatet ligg sjølvst i talmaterialet. Som me ser av vedlegg 3 korrelerer inntekta negativt med etterspurnaden. Det er altso slik at etterspurnaden er liten i kommunar der folk har mykje pengar, men me har liten tru på ein slik årsakssammenheng. For at me skal få fram årsakssammenhengen må me kontrollere for

dei rette variablane, og på den rette måten. Slik ting står no, verkar det sannsynleg at modellen kan vera feilspesifisert, og me prøver difor noko anna.

7.3.2 Logaritmisk modell med vekta observasjonar

Ettersom den vanlege, lineære modellen ikkje førte fram, har me prøvd ulike andre modellspesifikasjonar. Mellom anna prøvde me ein logaritmisk modell, utan at dette vart mykje betre utan vidare endringar. Me har ikkje drøfta resultatata i rapporten, men ein finn dei i vedlegg 4, resultattabell 2. Eit forsøk med ein lineær modell og vekta observasjonar finn ein resultatata av i resultattabell 3. Andre forsøk er ikkje rapporterte.

I den neste runden me rapporterer, gjer me to endringar. For det fyrste prøver me å vekta observasjonane med folketalet. Dette inneber at folkerike kommunar no tel meir enn småkommunar. Grunnen til at me meiner dette kan vera rimeleg, er at talmaterialet er sett saman av aggregat på kommunenivå. I småkommunar vil tilfeldige val individa tek, gje store utslag. I store kommunar vil dei individuelle vala i større grad jamna seg ut. Dette fenomenet er kalla *dei store tals lov*, og relevansen til denne lova vert underbygd av talmaterialet¹⁶.

For det andre går me vekk frå den lineære funksjonen. Eit alternativ til den lineære samanhengen mellom variablane er ein logaritmisk samanheng. Det tyder at ein i staden for å plussa dei uavhengige variablane saman, gongar dei med kvarandre.

¹⁶ Residualplotta viser tydeleg at variansen er størst for låge verdiar av F.

$$\ln \text{Etterspurnad} = \beta_0 + \beta_p \ln P + \beta_I \ln \text{Inntekt} + \beta_F \ln \text{Folketal} + \dots$$

Dette inneber at me går ut frå ein underliggjande samanheng:

$$\text{Etterspurnad} = \beta_0 \times P^{\beta_p} \times \text{Inntekt}^{\beta_I} \times \text{Folketal}^{\beta_F} \times \dots$$

Nokre kommunar har gratis Kulturskule. For desse har me sett prisen til ei krone, for at logaritmen skal vera definert¹⁷.

Koeffisientane skal i denne variabelen tolkast som at ein prosent auke i forklaringsvariabelen fører til ein koeffisient prosent endring i etterspurnaden. Unnataket er koeffisienten tilhøyrande F , som må tolkast som prosentvis endring i deltakingsprosenten av 1 prosent endring i F . Alternativt kan me plussa 1 på koeffisienten og få prosentvis endring i deltaking.

Alle koeffisientar er i utgangspunktet mest gjeldande for verdjar rundt gjennomsnittsverdiane på alle variablane. Dei er dessutan berre gjeldande for småe endringar. Ei endring på hundre prosent er ikkje det same som hundre endringar på ein prosent.

Me kan sjå av Vedlegg 4, resultattabell 4, at resultata er meir i tråd med det me forventar å finna, enn i det lineære tilfellet¹⁸. Denne gongen gjev prisen alltid negativt utslag og inntekta positivt (med unntak av kolonne 2). Dei er i tillegg stort sett signifikante på minst 5-prosentnivå. Fattigdom slår gjennomgåande ut signifikant negativt. I

¹⁷ Me kunne sjølvsagt sett prisen nærare null, men ettersom samanhengen pris – etterspurnad på ingen måte er lineær i logaritmane for særst låge prisar, vert modellen berre dårlegare.

¹⁸ Dette gjeld også samanlikna med uvekta, logaritmisk og vekta, lineær, jamfør resultattabellane 2 og 3.

motsetnad til i det lineære tilfellet, held friplassane stand med sterkare resultat enn inntektsgraderinga¹⁹. Breidd i tilbodet og kommunestorleik har signifikant effekt, og slår som før ut med venta forteikn.

Om me legg vekt på kolonne 6, kan resultatata oppsummerast slik (signifikante resultat):

- Som i førre modellen finn me her at prisen påverkar etterspurnaden negativt. Di høgare pris, di lågare etterspurnad. Ein prosent prisauke gjev estimert 0,08 prosent nedgang i søkjartala.
- I motsetnad til i den førre analysen finn me her at medianinntekta påverkar etterspurnaden positivt, slik me ville venta. Di høgare inntektsnivå, di større etterspurnad, alt anna likt. Ein prosent større medianinntekt fører til 0,45 prosent høgare søkjartal.
- Som venta finn me òg ein negativ samanheng mellom prosenten av fattige og etterspurnaden. Di fleire fattige, di lågare deltaking. Ein prosent vekst i fattigdommen (som er målt i prosent!) fører til 0,25 prosent nedgang i søkjartala.
- Friplassar verkar no som forventa positivt. Innføring av friplassar vil auka etterspurnaden med 0,15 prosent.
- Tilsvarande finn me at syskenmoderasjon verkar positivt. Kommunar med syskenmoderasjon har, alt anna likt, 0,06 prosent høgare etterspurnad enn dei med.
- Verknaden av breidde i tilbodet er klart positiv.
- Berre inntektsgraderinga gjev ikkje signifikante resultat på 5-prosentnivå. Men på 10-prosentnivå er også denne signifikant positiv. Innføring av inntektsgradering vil auka etterspurnaden med 0,11 prosent.
- Som i den lineære modellen finn me at etterspurnaden er lågare i store kommunar. Ein prosent vekst²⁰ i talet på unge fører til 0,18 prosent nedgang i *søkjartal per innbyggjar*.

¹⁹ Ei deling av observasjonane etter folketal stadfestar at friplassane er viktigast i småkommunane også i den logaritmiske modellen. Men vektinga er tydelegvis ikkje nok til å snu om på rollene i dette tilfellet.

²⁰ Dette er ein tvilsam påstand. Dette er neppe ein direkte årsakssamheng.

7.3.3 Kommunar med gratis kulturskuletilbod

Ein del kommunar har gratis kulturskule. Det er ti kommunar som har gratis kulturskule i eitt eller fleire år, til saman 13 observasjonar. (6 av desse forsvinn når me tek med *inntektsgradering*, *syskenmoderasjon* og *friplassar* i analysen, av di dei manglar informasjon om dette.) I den logaritmiske modellen gjev desse observasjonane av tekniske grunnar store utslag. Det er ikkje rimeleg at desse få ”uteliggjarane” skal ha so stor makt over resultatet. Det vert litt betre når me, som over, set prisen til ei krone. Likevel viser det seg å vera betre å droppa observasjonane²¹.

Igjen har me modell på forma:

$$\ln \text{Etterspurnad} = \beta_0 + \beta_P \ln P + \beta_I \ln \text{Inntekt} + \beta_F \ln \text{Folketal} + \dots$$

Me ser no på observasjonane med pris *større enn null*. Av resultattabell 5 ser me at prisen no har langt større innverknad på etterspurnaden. I kolonne 6 til dømes, er resultatet at etterspurnaden endrar seg frå -0,078 når gratiskommunane er med, til -0,244 no. Det er effekten av pris me er aller mest interesserte i. Me ser at alle koeffisientane no har forventa forteikn og at alle, med unntak av *syskenmoderasjon*, er signifikante på 5 prosentnivå. Syskenmoderasjon er dessutan signifikant på 10-prosentnivå.

Om me legg vekt på kolonne 6 kan resultatata oppsummerast slik:

²¹ Det ligg potensielt interessant informasjon i desse ekstremobservasjonane, men dette tek me ikkje opp i denne studien.

- Ein prosent prisauke gjev 0,24 prosent nedgang i søkjartala. Om prisen til dømes stig frå 2000 til 2200, fell etterspurnaden med 2,4 prosent. Før me tok vekk dei sju observasjonane var det tilsvarande talet berre 0,8 prosent.
- Ein prosent folkevekst fører til 0,18 prosent nedgang i *søkjartal per innbyggjar*. Dette tilsvarar ein *oppgang* på 0,82 prosent i *totalt* søkjartal. Ein kommune med 11 000 unge vil (alt anna likt) ha 1,8 prosent færre deltakarar (per innbyggjar) enn ein med 10 000 unge.
- Ein prosent større medianinntekt fører til 0,61 prosent høgare søkjartal. Om medianinntekta stig frå 240 000 til 260 000 aukar søkjartalet med 5 prosent.
- Ein prosent vekst i fattigdommen (som er målt i prosent!) fører til 0,24 prosent nedgang i søkjartala. Om fattigdommen til dømes stig frå 10 prosent til 11 prosent (ti *prosent* auke) fell etterspurnaden òg med 2,4 prosent.
- Innføring av friplassar vil auka etterspurnaden med 0,15 prosent.
- Innføring av inntektsgradering vil auka etterspurnaden med 0,16 prosent.
- Innføring av inntektsgradering vil auka etterspurnaden med 0,11 prosent
- Breidda har klart positiv verknad.

Lenger enn dette har me ikkje gått systematisk til verks, men me har gjort nokre meir eller mindre tilfeldige forsøk på nyansering.

Pris og fattigdom

Me finn at pris er langt viktigare for deltakinga i kommunar med mange fattige enn i kommunar med få fattige. Dersom me deler datasettet i to, eitt med mange fattige (meir enn 8,1 prosent) og eitt med få fattige, finn me koeffisientar for pris på -0,48 for kommunane med flest fattige og -0,12 i kommunar med færrest fattige. I resultattabell 5

var koeffisienten for alle samla $-0,24$. I kommunar med mange fattige har prisen altso meir å seia.

Store og små kommunar

Som nemnt i ei drøfting lenger oppe, er det grunn til å tru at friplass slår sterkast positivt ut i små kommunar. Dette får me stadfesta når me deler datasettet i tre, sjølv om effekten ikkje er lineær. Me finn at koeffisienten for dei minste kommunane er på $0,40$ mot tilnærma null i dei mellomstore og $0,11$ i dei største. I resultattabell 5, kolonne 6 fekk me $0,16$ for alle samla. På den andre sida ser pris og inntekt ut til å vera viktigast i store kommunar.

7.4 *Dataproblem*

I dette avsnittet legg me fram nokre erfaringar frå bruken av data frå GSI. Me har lagt merke til omfattande feil i datasettet, og desse påverkar resultatet. Det er vanskeleg å seia kor kraftig. Me håpar desse erfaringane kan vera med å bidra til at tiltak vert sette i verk for å betra datakvaliteten. Diverre er det i dag truleg ingen overordna instans med tilstrekkeleg mandat, evne og/eller ressursar som er i stand til å fylgja opp dette. Me vil her gå inn på feil og manglar i databasen.

Elevtal

Det kan sjå ut til å vera ein del feilrapporteringar i elevtala. Me har ikkje noko anna å gå etter enn ei subjektiv (og ukvalifisert) vurdering av kva som er rimelege endringar i elevtal frå år til år. Det verkar rime-

leg å tru at noko er feil når Leksvik kommune har eit elevtal på 10 i 2007 mot 123 i 2006 og 116 i 2008. Likevel er det talet 10 som er gjentatt i *Tilstandsrapport om Kommunale kulturskoler* frå fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Andre tilfelle er mindre klåre, men det førekjem relativt hyppig at elevtalet vert halvert eller dobla på eitt år. I den same tilstandsrapporten som over står det ”i en kommune ble [det] registrert 1 300 - 1 400 elever for mye i 2006.” Det står ikkje kva kommune dette gjeld. Me mistenkjer at det i slike tilfelle ofte er snakk om tastefeil eller endringar i rapporteringspraksis.

For å få ein indikasjon på feil kan me samanlikna *elevtala* med tala på *elevplassar*. Dei fordeler seg slik: For 30 observasjonar er det fleire elevar enn elevplassar. Her må den eine eller den andre variabelen vera feil. 492 observasjonar har ein plass per elev, 647 har mellom ein og to plassar per elev, og elleve har to plassar eller fleire. For Leksvik (2007) er talet 13,3 plassar per elev. ”Vinnaren” er likevel Åmli i 2008, der ein enkelt elev hadde 96 plassar i kulturskulen heilt for seg sjølv, medan 13 stakkarar stod på venteliste. Det er innlysande at nokre av desse må vera feil, men me veit ikkje kor mange. Det ser ut til at feila vekslar mellom å liggja på elevtal og elevplassar. Truleg (og vonleg for analysen vår), er det talet på elevplassar som er mest feil.

Er dette eit stort problem for analysane våre? Dersom feila er tilfeldig fordelte (uavhengige av andre variablar), er ikkje dette verre enn at me får større varians. Dei estimerte koeffisientane vert ikkje stort påverka, dei vert berre meir usikre²². So enkelt er det ikkje når me brukar tilbo-

²² Dette gjeld ved uendeleg mange observasjonar. Utvalet vårt er rimeleg stort, og for mange føremål kan det reknast for tilnærma uendeleg.

det i perioden før som uavhengig variabel. Då kan estimata for denne variabelen verta kunstig høge, medan andre vert svekka. Det er dessutan slett ikkje sikkert feila er tilfeldige, dei kan vera systematiske, til dømes henga saman med storleiken på kommunen.

Pris

I tillegg til at prismalet er problematisk, er data frå GSI av slett kvalitet. Dei er ikkje i tilstrekkeleg grad kvalitetskontrollerte etter at dei er lagt inn av kommunane²³. Vanlege feil er å leggja inn pris for eit halvår i staden for eit år og å mangla eit siffer. Tala er korrigererte i tråd med publiseringar frå fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Det er vanskeleg å vita kor rette desse tala er.

Som eit skrekkdøme på kor farleg det er å bruka data frå GSI: Når det gjeld prisane for 2005, feilrapporterer om lag halvparten av kommunane (samanlikna med dei korrigererte tala frå Fylkesmannen i Sør-Trøndelag), til dels kraftig. Om me tek gjennomsnittet av prisane i GSI og samanliknar med gjennomsnittet av prisane frå Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, ser me at prisane i GSI ligg 395 kr for lågt i gjennomsnitt (1 395 mot 1 790 kroner). Det seier seg sjølv at alle analysar bygd på prisane i GSI for 2005 vil vera verdilause. Her bør det leggjast til at datakvaliteten no er noko betre, og at den same skilnaden for 2008 er på 40 kroner, men dette er også eit stort avvik for gjennomsnittstal.

²³ Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har ansvar for ein viss kvalitetskontroll, men dei korrigererte tala vert ikkje lagde inn i GSI.

Tilfeldige målefeil i ein uavhengig variabel er verre enn i den avhengige. Det fører til forventingsskeive resultat. Estimaten for verknaden av prisendringar vert svekka. Det er godt mogleg at effekten av reelle prisar utan målefeil er negativ, men at det målet me har, talet frå GSI, likevel returnerer estimat som ikkje er signifikante.

Me har brukt prisdata frå Fylkesmannen, og håpar og trur at desse er gode. Me har likevel eit stort problem me ikkje kjem utanom. Sjølv prismålet i GSI er problematisk, og innfører ein *systematisk* målefeil. I staden for å måla det folk faktisk betalar, måler han høgaste prisen i kommunen. Det er grunn til å tru at denne målefeilen er større i kommunar med høge prisar enn i dei med låge. Om dette er tilfelle vil den systematiske målefeilen forsterka tendensen frå det tilfeldige innslaget, og bae dreg i retning av å svekkja estimaten for verknaden pris har på etterspurnad. Dette bidreg ganske sikkert til at me ikkje har signifikant, negativ verknad av prisen overalt.

Inntektsgradering og friplassar

Variablane *inntektsgradering* og *friplassar* er ikkje klart definerte, og innhaldet i dei er difor ikkje eintydig. I fylgje kulturskulerådet er det, so langt dei veit, berre Asker kommune som har hatt klar og open prisdifferensiering etter inntekt. I andre kommunar kan det verka som at ein kan få reduserte satsar etter søknad, dersom ein treng det. Dette er kanskje i grenselandet til friplassar.

Dette er ikkje eit godt argument mot at kommunane sjølv skal få styra prisregima sine, men variablane er mindre pålitelege når dei ikkje er eintydige.

IKS

Dei interkommunale samarbeida (IKS) fører også til problem. Desse finst det ikkje fullstendige oversyn over. I dokumenta frå Fylkesmannen i Sør-Trøndelag er desse tekne med i nokre av rapportane, men ikkje alle. (Det finst heller ikkje rapportar for alle år.) Listene som faktisk finst, ser vidare ut til å vera mangelfulle. Til dømes ser det ut til at Rolag har hatt interkommunalt samarbeid med Nore og Uvdal minst sidan 2001, Mosvik med Inderøy sidan 2002 og Nord-Fron med Sør-Fron nokre år. Dette er ikkje i det heile fanga opp av fylkesmannen. Leikanger, Sogndal og Luster har hatt samarbeid minst sidan 2001, men dette kjem ikkje fram av noko dokument før for skuleåret 2007-2008. Naustdal har dels organisert si eiga opplæring, dels kjøpt tenester av Førde, utan at dette ser ut til å vera definert som interkommunalt samarbeid nokon stad. Det er vanskeleg å seia kor stort omfanget av slike feil er.

Sjølv der det verkar rimeleg klårt kven som har samarbeidd, dukkar det opp problem. Normalt rapporterer ikkje kommunar i IKS elevtal med mindre dei er vertskommune. Når dei likevel gjer det (i GSI) er det vanskeleg å vita om dei er trekt frå elevtalet i vertskommunen, eller om dei er talde dobbelt. Dette gjeld (for nokre år) mellom anna Flå, Tjøme og Risør.

Konklusjonar

Når ein prøver å analysere datamaterialet i GSI må ein spørja seg kva som er vitsen med denne omfattande rapporteringa. Det er eit gjennomgåande problem at tala ikkje vert kvalitetskontrollerte. Dette må

betrast. Endå viktigare er det å forma variablar og rettleiingar, slik at ein er sikker på at ein får tal som i størst mogleg grad kan samanliknast over tid og mellom kommunar. Dette har si naturlege avgrensing i at det er eit stort mangfald i praksisen i kommunane. Anten må ansvarlege styresmakter gripa fatt i dette med ein omfattande revisjon av rapporteringa, eller ein kan nesten like godt fri kommunane frå rapporteringsplikta. Det siste vil vera ei dårleg løysing.

7.5 *Oppsummering*

Resultata våre tyder på at pris har negativ effekt på etterspurnaden i tråd med forventingane. Inntekt har som venta positiv verknad. Friplassar, syskenmoderasjon og inntektsgradering slår alle ut positivt, slik me venta oss. Breidde i tilbodet ser ut til å vera eit eigna verkemiddel for å få med fleire i kulturskulen. Denne slår ut sterkt signifikant heile vegen. Det er det sterkaste resultatet i undersøkinga. Fattigdom ser ut til å slå ut negativt, sjølv om dette resultatet ikkje er veldig robust.

Resultata viser med andre ord at prisane påverkar bruken av kulturskuletilbodet. Når prisane aukar, er det også færre som tar del i tilbodet. Det er vidare rimeleg å tru, utan at det går klart fram av våre data, at det er dei familiare med lågast inntekt som fyrst fell frå når prisane aukar. Ordningar med friplassar, syskenmoderasjon og inntektsgradering ser til ein viss grad ut til å motverka at born og unge fell ut av kulturskulen.

Ettersom me berre har data på kommunenivå, og ikkje på individnivå, er det noko vanskeleg å trekkja slutningar om korleis dette påverkar

einskildpersonar eller ulike grupper. I tillegg har me vanskar med å setja opp den ”rette” modellen som best forklarar variasjonen i etterspurnaden etter kulturskuleplass. Me meiner me til slutt har kome fram til ein modell som både er rimeleg, og som gjev solide resultat i tråd med forventningane og dei kvalitative resultatata.

Dataproblem gjer det vanskeleg å vera sikker på resultatata våre, men me meiner korrekte data ville gje sterkare resultat, ikkje svakare. Dei rapporterte koeffisientane er difor ikkje av aller største interesse. Når me finn signifikante resultat trass i problema, meiner me det er eit solid teikn på at samanhengane me skisserer er viktige. Samsvaret med resultatata frå dei kvalitative undersøkingane gjer at funna står sterkt.

8. Drøfting: Kulturskolen for alle?

Problemstillingen for undersøkelsen er:

Fører prisen på kulturskoletilbudet til eksklusjon av barn og unge som bor i familier med lav inntekt?

Våre kvalitative data viser at brukere av kulturskoletilbudet først og fremst er barn og unge som kommer fra familier som kan klassifiseres som mellomklasse og høyere klasser. Dette er familier som kjennetegnes av at minst en av foreldrene har tilknytning til arbeidslivet, minst en av foreldrene har utdanning utover videregående nivå, og en inntekt på gjennomsnittsnivå i befolkningen eller over. Vi presiserer at det er våre informanternes erfaring som har fremskaffet denne kunnskapen, i alt fjorten erfarne kulturskolerektorer.

Våre kvantitative data viser at fattigdom slår negativt ut i etterspørselen. Fattigdom er her definert som mange innbyggere med under 60 prosent av medianinntekten i en kommune.

Samlet viser datamaterialet at barn og unge som bor i økonomisk utsatte familier, i større grad enn andre barn står i fare for å bli ekskludert fra kulturskoletilbudet.

Når vi skal søke å forklare dette bildet, er det mange spørsmål som kan og må stilles. Etter vårt syn er de sentrale spørsmålene følgende;

- Er det prisen på tilbudet som ekskluderer lavinntektsfamilier?

- Er det tilbudets innhold og organisering som ekskluderer lavinntektsfamilier?
- Er det kunnskap om tilbudet som påvirker hvem som deltar?

I det følgende drøfter vi funnene i lys av spørsmålene vi har stilt over. Vi spør også hvorfor det er så få som klager på prisen. Vi avslutter med en drøfting av den betydning kulturskolene antas å ha for utvikling av selvbildet til barn og unge under oppvekst, og den overføringsverdi dette kan ha, blant annet knyttet til skoleprestasjoner. Dette fordi alle kulturskolerektorene uttrykte at utvikling av kreative evner samspiller med utvikling av evner på andre områder som er av betydning for mestring, og har overføringsverdi til andre arenaer. Det faktum at barn og unge fra fattigdomsutsatte familier i mindre grad enn andre barn deltar på organiserte fritidsarenaer, og at dette kan forklares med økonomi (Sandbæk (red) mfl 2008), viser at disse barna og ungdommene står i fare for å bli systematisk ekskludert fra ressursarenaer.

8.1 *Er det prisen på tilbudet som ekskluderer lavinntektsfamilier?*

Det er et kjent fenomen at pris påvirker etterspørselen. Det er blant annet godt dokumentert at forbruket av alkohol påvirkes av prisen; jo høyere pris, desto lavere forbruk og omvendt. Tilsvarende sammenheng

mellom pris og forbruk ser vi også for andre varer, eks. tobakk²⁴. Statens Institutt For Forbruksforskning (SIFO) gjennomførte i 2008 en studie avforbrukerrelaterte problemstillinger knyttet til bredbåndsabonnement og TV-tilkøpling, samt DAB-tilgang i norske husstander (Slettmås 2008). Forbrukernes egne erfaringer og opplevde problemer med disse teknologiene var utgangspunktet for en undersøkelse som viste at 78 prosent av husstandene hadde bredbåndstilgang i 2008, hvilket er en tydelig økning fra 2006. Tilgangen varierer imidlertid med husholdsøkonomi;

Bredbånd er langt mer utbredt blant husstander med god og middels (egenvurdert) økonomi (80 %) enn blant de med dårlig økonomi (57 %). Det er dermed en risiko for at økonomisk svakerestilte grupper i større grad ekskluderes fra de tilbud og tjenester som offentlige og private tilbydere leverer i informasjonssamfunnet. Dermed vil det være vanskelig å redusere digitale skiller i befolkningen så lenge tilgangen og bruken er så varierende²⁵. (Slettemås 2008)

Det er også godt dokumentert at kulturbruk i befolkningen er ulikt fordelt. Undersøkelser har vist at hushold med middels og høy inntekt,

²⁴

http://www.idunn.no/ts/rusos/2009/02/hva_er_god_forebygging_av_rusmiddel_problemer

²⁵ http://www.sifo.no/files/file75208_forbrukere_i_bredbands-_og_tv-markedet120109_web.pdf

http://www.sifo.no/files/file71931_prosjektnotat_2007_-_6_hva_er_det_rimelig_a_ha_av_forbruksvarer_-_web.pdf

ofte kombinert med høyere utdanning er den gruppen som først og fremst er kulturbrukere (<http://www.ssb.no/media/>

Redd Barna Sverige gjennomførte på eget initiativ en kartlegging av kulturskoletilbudet i Sverige. Denne viste blant annet at barn og unge som bor i fattigdomsutsatte familier, står i fare for å bli ekskludert fra musikkskolen og at dette kan forklares med økonomi²⁶.

Forskning på fattigdom i Norge, viser at fattige barn og unge deltar i mindre grad enn andre barn og unge på tilbud og aktiviteter som koster penger (Sandbæk (red) m fl 2008). Barn og unge rapporterer også at de unnlater å spørre foreldrene om penger til deltagelse, fordi de vet at familien har dårlig råd (Gustavsen Tvetene 2001, Hjelmtveit 2004 og 2008, Gustavsen 2009).

En sånn helt konkret ting som da vi fikk lapper fra lærer om skoleturer og sånn, så pleide jeg aldri å gi det til mamma, det er sånne ting jeg husker kjempegodt, fordi vi hadde ikke råd til det uansett. Alle lapper liksom. Jeg gav det aldri til mamma (Jente 19 år, Gustavsen 2009).

Ei jente på 15 år fortalte følgende om hvor hardt dårlig økonomi kan ramme:

”Jeg skulka gymmen hver gang i hele 8. klasse. Jeg orket ikke å ha det. Jeg hadde ikke gymklær og alle de andre kom i sånne proffe gymtøy og sånn. Og så hadde ikke jeg noen ting. Jeg fikk 2 minus i karakter. Læreren spurte meg en gang om fraværet.

²⁶ Musik om du är rik? - en kartläggning av avgifterna till kommunala musikskolan (2002)

Jeg sa at jeg ikke likte gymmen. Det var det jeg svarte. Man har ikke lyst til å si at man er fattig, liksom.” (Gustavsen 2009)

Hjelmtveits studie av viser også tydelig at barn og unge som lever i fattigdomsutsatte familier, føler seg utenfor et fellesskap de oppfatter at andre kan være med på (Hjelmtveit 2004 og 2008):

”det er mye venninnene mine kan gjøre som koster penger, det kunne jeg også ha lyst til, men jeg har jo ikke råd.” (jente, 14)

”Jeg kunne ikke være med på kino, bading og andre sånne ting.”

”Det koster jo penger å komme inn i skibakker og å dra på fjellet og sånt, nei det har vi aldri gjort.”

Hjelmtveit viser også til at informantene i hans materiale uttrykte stor frustrasjon over familiens dårlige økonomi:

”Det hadde vært fint hvis du slapp dette med pengeproblemer, at penger ikke var et tema hver dag, liksom, at jeg slapp å høre ”jeg har ikke råd, har ikke råd.”

Disse utsagnene og funn fra ulike studier av fattigdommens hverdagskonsekvenser for barn og unge, gir sterke indikasjoner på at barn og unge som bor i fattige familier og som kunne ønske seg mulighet til å delta på kulturskoletilbudet, ikke vil fremsette dette som et ønske verken overfor foreldre eller andre. Studier har vist at barn og unge som lever i fattigdom ikke vil utsette sine foreldre for de påkjenninger det innebærer for foreldrene å alltid måtte si nei. De vil heller ikke utsette seg selv for å ønske seg noe de har erfaring med ikke kan gjennomføres. De lærer seg å dempe forventninger, de lærer seg å leve med å ha mindre og delta mindre enn andre barn (Harju 2008, Gustavsen 2001).

Vår undersøkelse viser at inntekt påvirker etterspørselen etter kulturskoletilbud. Flere av kulturskolerektorene i vårt materiale viser til at økt pris gav frafall av elever fra familier i lavere sosioøkonomiske grupper. Rektor ved en gratis skole så en betydelig økning av barn som ellers ikke hadde vært med på kulturskolen, da den gikk fra betalt til gratis skole. En annen informant viste til at det var fattet et strategisk politisk vedtak i kommunen om å øke friplassgrensen til et nivå som lå betydelig over dagens inntektsgrense, i den hensikt å rekruttere barn og unge fra utsatte boligområder der det bodde mange familier som hadde ulike trykdeytelser som hovedinntektskilder. Materialet fra den kvalitative undersøkelsen, viser også slik det fremgår av kap. 6, at alle informantene mente at pris påvirker etterspørselen, og at økonomisk utsatte familier står i fare for å måtte velge bort tilbudet om prisen blir for høy. De fleste tok til orde for at det "taket" som var da det var øremerkede midler, var et akseptabelt nivå, samt at en del familier også ville tåle noe høyere kostnad. Pris over 2 500 kroner mente alle var høy, og kunne ekskludere barn og unge. Rektorene vi intervjuet, var med andre ord så å si samstemte i at skolepris vil påvirke etterspørselen etter kulturskoletilbud.

Analysen av vårt kvantitative materiale viser at etterspørselen etter kulturskoleplasser reduseres jo flere innbyggere en kommune har under fattigdomsgrensen. Vi fant også at en prisøkning fra 2000 til 2200 kroner reduserte etterspørselen med 10 %.

Våre funn gir derved en svært tydelig indikasjon på at pris påvirker deltagelse, og er en sentral forklaringsfaktor når vi skal søke å forstå hva som gjør at fattige barn og unge i mindre grad enn andre barn deltar på kulturskoletilbudet. Dette funnet understøttes av forskning som

viser at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad enn andre barn deltar i aktiviteter, og at dette kan forklares med økonomi, slik vi har vist over.

8.2 Hva med moderasjonsordningene?

Der det er mulig å se for seg at der den årlige skoleprisen kan ekskludere fattigdomsutsatte barn og unge, kan det tenkes at moderasjons- og friplassordninger kan kompensere for dette. Både kvalitative og kvantitative data viser at slike ordninger øker deltagelse. Imidlertid er det vanskelig å fastslå hvorvidt moderasjonsordninger virker inn på rekruttering av barn fra fattigdomsutsatte familier, fordi moderasjonene først og fremst er rettet mot søsken og/eller moderasjon ved deltagelse i flere tilbud. Vi har tidligere slått fast at fattigdomsutsatte familier i mindre grad deltar i tilbudet, og at en viktig forklaring på dette er pris. Det kan derfor være grunn til å anta at søskenmoderasjonsordninger ikke fanger opp fattigdomsutsatte familier. En informant fra en storby med skolepris i kategori 3- høy, refererte imidlertid til følgende historie knyttet til moderasjonsordningen:

Jeg kan jo nevne i en parentes at jeg fikk en e-post fra en mor som hadde fått begge sine barn inn på kulturskolen, det vi koste 7 000 kroner per år. Hun skrev at hun ikke hadde økonomi til å ha begge barna på skolen og spurte om to elever kunne dele én plass.

Vi kan altså se for oss at moderasjonsordninger, praktisert på denne måten, kan gi fattigdomsutsatte barn og unge en større mulighet for deltagelse.

Derimot er det grunn til å anta at friplassordninger kan nå å frem til fattigdomsutsatte barn og unge. I vårt kvalitative materiale har tolv av fjorten kulturskoler friplassordninger. Men det er kun et fåtall av informantene som mener at friplassordningen er godt kjent og praktisert. Det er få som ser ut til å benytte friplassordningene, hvilket kan ha sammenheng med terskel for å få en slik plass. Det kvalitative materialet tyder på at det er barn under tiltak fra barnevernet som først og fremst er brukere av friplassordningen. Dette kan være fattigdomsutsatte barn, men ofte vil det være barn som har tilleggsutfordringer. Flere av informantene i vårt materiale uttrykker at de i liten grad har vært opptatt av fattigdomsutsatte barn i seg selv, men at det er barn med ulike læringsutfordringer og adferdsutfordringer som benytter friplassordningene. I flere tilfeller kan dette også være fattigdomsutsatte barn og unge.

8.3 *Er det tilbudets innhold og organisering som påvirker hvorvidt fattigdomsutsatte barn og unge deltar i kulturskoletilbudet?*

Mange informanter tok til orde for at det må iverksettes flere parallelle tiltak om det er et mål å rekruttere barn og unge fra lavinntektsfamilier. Foruten regulering av pris, mulighet for moderasjoner og friplassordninger, var alle informantene i vårt materiale samstemte i at bredde i tilbudet også ville øke rekruttering fra ulike samfunnsgrupper. Analysen av kvantitative data viser også at bredde har sterk påvirkning på deltagelse

Bredde i tilbudet som en strategi for å rekruttere barn fra ulike samfunnsgrupper, har også sammenheng med et annet tema som enkelte informanter mente i stor grad påvirket deltagelse. Dette omhandlet det informantenes betegnelse som foreldrenes og familiens kulturkompetanse og fritidspreferanse. Vi har tidligere vist at enkelte informanter mente at betegnelsen ”*finkultur henger igjen*”, hvilket informantene mente kunne ekskludere familier som ikke identifiserer seg med denne form for kunst- og kulturuttrykk. Dette er også et tema som ble trukket frem i Telemarkforskings evalueringen av ”Den kulturelle skolesekk” (Haukelien og Kleppe 2009) Der drøftes blant annet Bourdieus kapitalbegrep og hvilke ”smak” som anses som den ”gode smak” og som dominerer blant annet kulturarenaer. Dette kan ekskludere grupper av elever som ikke identifiserer seg med den rådende smak. Bourdieus kultur-lære er en analyse av ”smaken”. Hans tese er at kjennskap til kulturelle koder er uløselig knyttet til økonomisk og politisk makt. Derved får analysen av smaken også en samfunnskritisk dimensjon (Bourdieu 1995). Det er et interessant funn i vårt materiale at informantene er svært bevisst at terskel til kulturopplevelser må være lav og at dette blant annet omhandler hvilke type kunst- og kulturaktivitet kulturskolene tilbyr. På denne måten kan det se ut til at kulturskoler som bevisst legger opp til bredde i tilbudet, også redusere terskel for deltagelse og ved dette bidrar til å jevne ut sosial ulikhet i kulturdeltagelse. Enkelte kulturskoler i vårt materiale har blant annet rekruttert lærere med særskilt kompetanse innenfor bestemte kunstuttrykk, nettopp med henblikk på å nå frem til bestemte målgrupper av barn og unge. De samme informantene mente også at bredde i tilbudet økte kvaliteten ved kulturskoletilbudet generelt, da ulike disipliner gav gjensidige impulser

og inspirasjon. Lærere med ulik bakgrunn og kompetanse ble av disse informantene også sett på som berikende.

Vårt materiale tyder på at bredde kombinert med lav pris ser ut til å påvirke deltagelse fra andre grupper enn middel- og høyklasse

Hva så med organiseringen, påvirker den deltagelsen? Vi har ikke undersøkt hvorvidt organisering under skolesektor eller kultursektor, som er de to eksemplene vi har i vårt kvalitative materiale, fremmer eller begrenser målet om ”Kulturskolen for alle”. Derimot har vi i den kvalitative delen av studien, undersøkt informantenes erfaring med tilbudets organisering av den kulturskolen de leder og betraktninger knyttet til dette. Materialet viser at organiseringen av arbeidet påvirker omfanget av barn som får tilgang til kulturskolens tilbud. Kulturskoler som samarbeider med barnehage, grunnskoler og SFO når, naturlig nok, frem til langt flere barn. Dette gjelder først og fremst der hvor kulturskoletilbudet er en del av felles undervisning og aktivitet for alle barna og derved gratis. Noen kulturskoler tilbyr individuell undervisning og gruppeundervisning i for eksempel skoletiden. Det kan gjøre det enklere for barn og unge å delta. Men der hvor ett eller flere kulturskoleaktiviteter tilbys alle barn som felles, gratis aktivitet (f.eks. skolekor), når det også frem til alle barn uavhengig av foresattes økonomi. Enkelte informanter fortalte også om planmessig og strategisk samarbeid med PPT, barnevern og etater som har ansvar for innvandrere, flyktninger og asylsøkere. Denne type formalisert samarbeid fremmer også målet om at kulturskolen skal nå frem til flest mulig barn og unge.

I strategiplan for kunst og kultur i opplæring – ”Skapende læring” (2007 – 2010), er nettopp samarbeid mellom skole og kulturskole viset særskilt oppmerksomhet. Det henvises blant annet til rammeplan for

kulturskolen og prinsipper for opplæring i læreplanverket der samarbeid mellom skole, kulturskole, øvrige kommunale etater, samt frivillige lag og foreninger anses som viktig for å fremme og kunst og kulturs plass i oppvekst. Videre vises til ”Kulturskolen som lokalt ressurs-senter”, som er en ambisjon og i tråd med St. mld. nr. 39 (2002 – 2003) ” Ei blot til lyst”. Vårt materiale viser at samarbeid og bredde i tilbudet fremmer deltagelse. Det fremmer også deltagelse fra ulike sosioøkonomiske grupper.

Det som fra vårt ståsted er mest interessant med denne del av undersøkelsen, er funnet som viser at kulturskolene er så vidt ulikt organisert og orientert om samarbeid med andre kommunale etater. Vi finner alt fra null samarbeid til tett, integrert og samhandlende praksis mellom kulturskoler og andre kommunale etater. Dette viser at både fattigdomsutsatte barn og unge, samt barn og unge med sammensatte behov får nokså ulik mulighet til å delta i kulturskoletilbudet avhengig av hvilken kommune de bor i

8.4 Er det foresatte og familiens kunnskap om tilbudet som kan forklare at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad deltar i kulturskoletilbudet enn andre barn og unge?

Et lite mindretall av våre informanter tok også til orde for å øke informasjonen og innsatsen mot foreldrene. Disse informantene mente at foreldrenes ”kulturkompetanse” og ”fritidspreferanse”, i større grad påvirket hvorvidt deres barn deltok på kulturskoletilbudet, enn skole-

prisene. Andre informanter mente at det ikke dreier seg om kulturkompetanse eller fritidspreferanse, men om informasjon og tilgjengelighet. Atter andre mente at det var en sammenheng mellom disse faktorene.

Det er et velkjent fenomen at foreldre er modeller for barn og unge²⁷ (Ulvund 2007 og 2009). Foreldres fritidsaktiviteter og ønsker for sine barn, vil derfor påvirke hva barn deltar i. Det er også godt dokumentert at venner påvirker valg av fritidsaktiviteter (Ulvund 2007 og 2009).

Vi har vist at fattige barn og unge i mindre grad deltar i aktiviteter sammenliknet med ikke-fattige, og at de forsøker å unngå å tematisere utgifter for foreldrene. utfordringer knyttet til fattigdomsutsatte barn og unge og kulturskolebruk, kan derfor antas også å ha sammenheng med at verken foreldrene skaffer seg den nødvendige informasjonen om tilbudet, fordi de vet at de ikke har økonomi til å dekke utgiftene eller at barna tematiserer dette for foreldrene. Som vi har vist, unnlater barn og unge som bor i fattigdomsutsatte hushold, å spørre sine foreldre om penger fordi de vet at økonomi er et svært ømtålig tema i hjemmet.

Forskning på fattige barn og unge, har også vist at de i mindre grad enn andre barn og unge greier å beholde adekvate, sosiale nettverk (Gustavsen Tvetene 2001, Ridge 2002, Hjelmtveit 2004, Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005). En gutt på 13 år sa det slik:

²⁷

http://www.forebygging.no/fhp/d_faq/cf/hApp_401/hPKey_1159/hParent_6/hDKey_1

”Jeg kan ikke være med på det som andre på min alder kan. Jeg har derfor bestemt meg for at jeg heller vil være sammen med noen som er sånn 9 og 10 år gamle.”

Ei jente på 17 år fortalte følgende (Hjelmtveit 2004):

”Jeg sier bare at nei det gidder jeg ikke være med på, men det har også gjort at jeg har mistet kontakten med mange.

Dette kan tyde på at barn og unge som bor i fattigdomsutsatte familier, velger ikke å utsette seg selv for å bli marginalisert i vennegjengen, og av den grunn søker hen til andre barn og unge som er i en liknende situasjon som dem selv. Dette er en naturlig og adekvat reaksjon gitt deres situasjon.

Det er derfor grunn til å tro at økonomien er en direkte grunn til at barn og unge som bor i fattigdomsutsatte familier, unnlater å skaffe seg kunnskap om kulturskoletilbudet. Erfaringer fra kulturskolen som gikk fra å ha en kostnad til å bli gratis, med den virkning at de fikk en betydelig økning av barn fra grupper som ellers ikke deltok, underbygger dette.

Et annet forhold er knyttet til foreldrenes situasjon. Forskning har vist at fattige voksne er utsatt for selvbildereduksjon, tap av selvtilliten og redusert tro på egne evner og ressurser (Underlid 2005). Mange fattigdomsutsatte voksne er også personer med helseplager. Det er grunn til å tro at denne helsesituasjonen, kombinert med det faktum at økonomien ikke strekker til, reduserer deres kapasitet og ressurser knyttet til blant annet å ta initiativ i forhold til barns aktiviteter.

Samlet viser dette at evt. dårlig informasjon og kunnskap om kulturskoletilbudet som en forklaring på at fattigdomsutsatte barn og

unge ikke deltar, både kan ha sammenheng med manglende initiativ fra kommunen og kulturskolen selv, men også med situasjonen fattige hushold befinner seg i.

En annen side ved informasjonen knytter seg til friplasser. Flere av våre informanter gav uttrykk for at friplasser ble lite benyttet, og at dette kunne ha sammenheng med at det var lite opplysninger om denne muligheten. Vår vurdering er at dette også kan ha sammenheng med manglende samarbeid mellom kulturskolene og etater som forvalter friplassordninger, f.eks. barneverntjenesten og sosialtjenesten. Dette er en av flere områder det er mulig å studere nærmere.

8.5 Andre forhold: Hvorfor er det så få som klager på prisen?

Studien viser at det er til dels store variasjoner når det gjelder pris på kulturskoletilbudet. Kartlegging Norsk kulturskoleråd har foretatt, viser også at prisene har økt betydelig i mange kommuner i perioden 2003 – 2009. Våre kvantitative og kvalitative data viser tilsvarende utvikling. Informantene i vår undersøkelse ble spurt om hvorvidt brukere og/eller ikke brukere klaget på prisøkning og prisnivå. Alle informantene, med unntak av én, uttrykte at de hadde ingen eller svært få klager. En informant fortalte at prisen på kulturskolen vedkommende var rektor, nylig hadde økt betydelig (fra kategori 2 til 3), samtidig som kulturskolen hadde fått reduserte rammer. Dette medførte både en reduksjon av tilbudet (smalere tilbud) og høyere pris på det som ble tilbudt. Dette hadde avstedkommet reaksjoner fra lokalbefolkningen. De øvrige rektorene hadde ingen slike erfaringer.

På spørsmål om fraværet av klager på pris kan ha sammenheng med at gruppen som er bruker av tilbudet ser ut til å være husholdninger som tåler en viss prisøkning, bekreftet alle informantene dette. En informant fra stor kommune og med pris i kategori 3 (høy), sa det slik:

*Frem til år 2004 var det ingen kulturskoler som tok mer enn 1 600 kroner i pris. Så på få år har det kommet en veldig økning. Min hypotese er at det har utviklet seg slik sett at når det-
te taket ble opphevet er det primært folk med god økonomi som har råd til disse endringene.*

Dette funnet er interessant med hensyn til den videre prisdiskusjonen knyttet til deltagelse i kulturskolene. Det kan se ut til at det ikke kan forventes en skarp reaksjon fra brukere, som i all hovedsak tilhører ei inntektsgruppe som tåler en prisøkning. Vi har også vist at fattigdomsutsatte husholdninger i mindre grad enn andre husholdninger kan forventes å orientere seg mot betalte aktiviteter. En potensiell brukergruppe (f.eks. ventelistebarna) vil derfor antagelig også tilhøre en gruppe som har råd til en viss pris på tilbudet. Disse forholdene kan forklare hva som gjør at det er få klager på tilbudets pris.

9. Kulturskolene, skolepriser og økonomisk utsatte familier

Vårt materiale viser følgende hovedfunn:

- Kulturskolenes elever kommer primært fra middels og høye inntektsklasser.
- Lav skolepris ser ut til å påvirke deltagelse fra lave inntektsgrupper.
- Gratis skole resulterte i markant økning i elevtall.
- Små skoler fanger opp sosioøkonomisk bredde i større grad enn store skoler. Dette kan ha sammenheng med at kulturskolene i små kommuner både er bedre kjent, har tettere samarbeid med kommunale etater, har mindre konkurranse fra andre tilbud og har bredde i tilbudet.
- Bredde i tilbudet øker sjansene for bredde i elevgruppen (flere sosioøkonomiske grupper som deltar).
- Kulturskoler som arbeider tett sammen med skole, SFO, barnehage og andre deler av kommunalt tjenesteapparat, når frem til flere barn.
- Få brukere klager på pris, uansett nivå. Dette ser ut til å ha sammenheng med at skoler som har høye skolepriser primært har elever fra middel- og overklasse. Denne inntektsgruppen tåler prisøkningen.
- De fleste rektorer tar til orde for å holde prisene på et nivå som ligger under 2 200 kroner. Flere tar til orde for at det skal gjeninnføres øremerkede midler og ”tak” på utgifter på maks 1 600 kroner

9.1 *Hva kan det bety for fattige barn at de utelukkes fra å delta i aktiviteter som andre barn kan velge å delta i?*

Vi har tidligere vist at det er systematiske skjevheter i de muligheter barn og unge som lever i familier som har svak økonomi, har når det gjelder deltagelse, utstyr i hjemmet og fritidsutstyr, sammenliknet med barn som bor i hushold der økonomien er trygg (Sandbæk m fl 2008). Barn og unge som stenges ute fra aktiviteter de erfarer mange andre barn kan delta i, opplever seg også utenfor et fellesskap som de oppfatter som dominerende (Ridge 2002, Hjelmtveit 2004, Gustavsen Tvetene 2001 og 2005). Barn rapporterer også om følelse av skam over denne situasjonen (Harju 2008).

En artikkel i tidsskriftet *Journal of Cognitive Neuroscience* (2008) viser at mangel på stimulering under oppvekst i form av blant annet nye opplevelser, øker faren for nedsettelse av kognitive ferdigheter og problemløsning. Dette kan påvirke utvikling av evner som er av betydning for barnets læringsutvikling. Knight (2008) sier betegner funnene som a "*wake up call*"; "*It's not just that these kids are poor and more likely to have health problems, but they might actually not be getting full brain development from the stressful and relatively impoverished environment associated with low socioeconomic status: fewer books, less reading, fewer games, fewer visits to museums.*"

I forhold til barns utvikling, tok alle informanter i vårt kvalitative materiale til orde for at kulturopplæring har ringvirkninger i forhold til barns læring på andre områder. De mente at mestring på ett område, gir styrket selvbilde og øket mulighet for mestring på et annet område. En informant viste til at de ferdigheter som utvikles f.eks. ved å lære noter, har overføringsverdi til faktafag som for eksempel matematikk.

Flere informanter henviste til Bamfjords studie "Wow-faktoren" som viser følgende: *"Å satse sterkt på kunst og kultur i skolen styrker læringen også i lesing, skriving og fremmedspråk, sier professor Anne Bamford, kvinnen bak rapporten "Wow-faktoren"*²⁸. Undersøkelsen som baserer seg på kvantitative data og på case-studies fra 35 land, slår fast at kompetent undervisning i estetiske fag bidrar til økt selvtillit, mindre fravær og økte skrive- og leseferdigheter blant barn.

Tilrettelegging av kunst- og kulturtilbud der inngangsterskelen er lav, kan derfor se ut til å være et viktig bidrag for å øke barn og unges mestringsevne blant annet i forhold til skoleprestasjoner. Dette vil også korrespondere med de ambisjoner myndighetene har når det gjelder å redusere sosial ulikhet i utdanning²⁹.

Som vi har vist, kan terskel for deltagelse i kulturskoletilbudet være sammensatt av flere faktorer. Vårt materiale viser at økonomi er en betydelig terskel. I lys av den forskning vi har knyttet til fattigdom og

²⁸ Wow-faktoren: Globale forskningsperspektiver på kunstfagenes betydning rapporterer funnene i et UNESCO-prosjekt, som er utført i samarbeid med Australia Council for the Arts (The Council) og the International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA).

²⁹ St.meld. nr. 16 (2006-2007) og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring

deltagelse er funnet ikke overraskende, selv om flere av våre informanter tar til orde for at skoleprisen på deltagelse i kulturskolene bør være overkommelig for de aller fleste, såfremt den ligger under ca. 2 200 kroner. Erfaringer med innføring av gratis skole i Norge viser imidlertid en betydelig økning av elever, noe som tilskrives at den ble gratis. En annen, og kanskje noe mer overraskende terskel, kan se ut til å være tilbudets karakter. En opplevelse av kulturskoetilbudet som ”finkultur”, kan ekskludere hushold som ikke identifiserer seg med den form for kulturuttrykk. Vårt materiale viser, slik vi tidligere har påpekt, at det blant våre informanter var en høy bevissthet om denne form for eksklusjonsmekanisme. Noen skoler hadde derfor målbevisst satset på bredde både for å rekruttere fra ulike sosioøkonomiske grupper, der nest for å rekruttere særskilt fra innvandrerhushold. Rektorene ved disse skolene mente at bredde kombinert med lavt inngangsbeløp, er suksesskriteriet for rekruttering. Informantene etterlater også et sterkt inntrykk av at de ønsker ulike grupper av barn og unge inn i kulturskolene, både som en berikelse for kulturskolene, men også fordi det ble vurdert som klok oppvekstpolitikk og utjevningpolitikk.

I den sammenheng er det interessant å notere seg en forbrukerstudie fra Statens Institutt For Forbrukerforskning, der det ble studert holdninger i befolkningen til hvilke forbruk det er akseptabelt at husholdninger som mottar trygd skal ha, sammenliknet med lønnsinntektsfamilier (Brusgaard 2007³⁰) Her fant man en utbredt holdning til at voksne trygdede ble tilgodesett med langt færre forbruksartikler, enn voksne lønsmottakere. Derimot viste materialet en tydelig tendens til hold-

³⁰

ninger der likehetsprinsippet burde gjelde for barn, det vil si at barn ble tilgodesett med et forbruksnivå som var relativt likt, uavhengig av om husholdningen mottok inntekt fra lønn eller trygd.

Tabell 9-1: Andelen som er enig i hva vanlige barnefamilier og barnefamilier som lever på trygd bør ha av ulike gjenstander og aktiviteter. Prosent. Vektet for kjønn, alder og bosted. (N=1956)

Voksenrelatert forbruk:

	Vanlig	Trygd	Differanse
Bil	81	56	25
Middag	87	70	17
Ferieuke	77	69	8
Oppvaskmaskin	64	41	23
Turski	71	62	9
Internett	60	42	18
Symaskin	32	31	1

Barnerelatert forbruk:

	Vanlig	Trygd	Differanse
Bursdager	88	84	4
Fritidsaktiviteter	76	68	8
Kino	58	47	11
Eget rom	45	31	14
Mobil	44	30	14
Dataspill	15	10	5

I forhold til barnerelatert forbruk, ser vi at fritidsaktiviteter gir høy score både på vanlig familie (familie med lønnsinntekt) og familier som mottar trygdeytelser. Av dette kan vi anta at det er en utbredt oppfatning i befolkningen at barn skal kunne delta på fritidsaktiviteter uavhengig av foreldrehjemmets posisjon. Barn kan ikke lastes for foreldrenes situasjon. Liknende vurdering finner vi i rundskrivet til lov om so-

siale tjenester, der det fremgår følgende knyttet til barn som bor i familier som mottar økonomisk sosialhjelp:

Hensynet til at barn skal ha en normal oppvekst til tross for familiens dårlige økonomi innebærer bl.a. at de får mulighet til å delta i fritidsaktiviteter. (...) Barn bør få mulighet til å delta i de aktiviteter som er vanlige for jevnaldrende barn på stedet, for eksempel idrettslag, skolekorps, kor mv

Et spørsmål i denne sammenheng er vurderingen av hvilken plass kulturskolene har i lokalsamfunnet, og om dette oppfattes som en aktivitet der barn bør få mulighet til å delta. Svaret er på mange måter allerede gitt av Kunnskapsdepartementet, gjennom slagordet ”Kulturskole for alle”.

I de senere år har det også blitt en økende oppmerksomhet knyttet til den betydning kunst og kultur har på ulike levekårsområder. Forskning viser at målrettet bruk av kultur kan bidra til en ønsket utvikling innen helse, læring og næringsutvikling (Bjørgan 2007).

Alle rektorene vi intervjuet viste nettopp til kulturskolens ideologiske grunnlag om å være et tilbud til alle barn, samt til betydningen av kulturdeltagelse for barn og unges egenutvikling og for samfunnet generelt. Informantene snakket om dannelse og utdanning. I den sammenheng er det interessant å se hen til ”Den kulturelle skolesekken” som Telemarksforskning har evaluert (Haukelien og Kleppe 2009). Vi finner tilsvarende mål for den kulturelle skolesekken som for kulturskolene. En utfordring som trekkes frem i evalueringen, er knyttet til Den kulturelle skolesekkens intensjon om å sikre likeverdighet til alle elever uavhengig av sosial og kulturell bakgrunn. Dette omhandler blant annet hvilke type kunst- og kulturuttrykk som tilbys og hvilke sosioøkon-

miske grupper som benytter seg av dette. Til forskjell fra Den Kulturelle skolesekk, er Kulturskoletilbudet i all hovedsak et tilbud som har en økonomisk kostnad for den enkelte. Vi har i denne undersøkelsen sett at pris ekskluderer fattigdomsutsatte familier. I den sammenheng vil vi tilføye at dersom det er slik at økonomisk terskel for å delta i fritidstilbud er av en slik karakter at de systematisk utelukker barn fra fattige familier å delta, opprettholder vi en skjevhet i forhold til talentutvikling, utvikling av personlig nettverk og deltagelse på samfunnsarenaer som det er grunn til å stille spørsmålsteget ved. Om fattigdomsutsatte barn og unge systematisk utelukkes fra deltagelse på fritidsarenaen generelt, vil de miste en mulighet til kompetanseoverføring fra fritidsarena til skole- og vennearenaer. Dette kan igjen øke faren for at fattigdom går i arv.

Kunst og kultur er også tatt i bruk av det offentlige som strategi for å oppnå bedre helse i befolkningen. Med bakgrunn i slagord som *”småforbrukere av kulturtiltak er storforbrukere av helsetjenester”* (Helsedepartementet 2003:86) ble det på slutten av 90-tallet gjennomført en nasjonal satsning der man iverksatte kulturtiltak for å gi en helsegevinst. Som vi tidligere har pekt på, finner vi sosial ulikhet i helse i Norge. Jo lengre ned på den sosioøkonomiske stige en person befinner seg, desto dårligere helse har vedkommende. Dette gjelder også for barn og unge. Undersøkelser viser også at fattigdom i barneårene øker sykkelighet og dødelighet både tidlig og senere i livet. Haavet (2009) viser til forskning som har dokumentert den virkning stress knyttet til fattigdom har i oppveksten, påvirker hjernen og immunapparat som medfører en øket risiko for infeksjoner, hjerte kar sykdommer, diabetes type II og kreft. Når barn og unge fra fattige familier også utestenges fra en arena som fra myndighetenes side aktivt benyttes som helsefremmende

arena, er det grunn til å være oppmerksom på dette og hva som kan gjøres for å sikre at fattigdomsutsatte barn og unge får tilgang også til slike arenaer på lik linje med andre barn.

I forhold til kulturskoletilbudet tyder altså vår undersøkelse på at fattigdomsutsatte barn og unge møter flere terskler. Økonomi er en terskel som kan se ut til å være en viktig forklaring på den befolkningsmessige skjevhet når det gjelder rekruttering til skolene. Tilbudets karakter er en annen forklaring. Om man ønsker en kulturskole for alle, vil både økonomi og tilbudets innhold måtte være gjenstand for bevisst prioritering.

10. Sluttbetraktninger

10.1 Sosial eksklusjon: En demokratiutfordring?

Redd Barna påpeker at det er en demokratiutfordring at barn og unge systematisk blir utelukket fra å delta på ulike arenaer. Blant annet vil barn som ikke kan delta på lik linje med andre barn, heller ikke gis anledning til å være på arenaer der hverdagsliv og samfunnsliv er under utvikling. De forhindres derved fra å påvirke. Dette kan også true deres opplevelse av tilhørighet til det samfunnet de er en del av, og gi grobunn for at de søker hen til grupper som opererer i utkanten av det alminnelige samfunnsliv. Dersom mange opplever at de står utenfor det normale, alminnelige samfunnslivet, vil dette sterkt berøre hele samfunnets normer og verdier.

10.2 Reduser sosial ulikhet

Om ambisjonen ”Kulturskole for alle” skal bli en realitet, må et slikt mål etterfølges av prioriteringer både sentralt og lokalt. I dag ser det ut til at Kulturskolen ikke er for alle. Det er nødvendig å vurdere både skoleprisnivået og kulturskolenes økonomiske rammebetingelser, herunder moderasjonsordninger og praktiseringen av disse. Kommunene har også til dels svært ulik praksis både hva gjelder skolepris og samarbeid mellom etater. Dette medfører at barn og unge generelt, og fattigdomsutsatte barn og unge spesielt, gies til dels svært ulike muligheter til å delta i kulturskoletilbudet. En prioritert innsats for å redusere sosial

ulikhet i kulturskolebruk, ser altså ut til å være viktig om man skal nå målet om ”Kulturskole for alle”.

10.3 Videre forskningsbehov

Det kan også se ut til at fattigdomsutsatte barn og unges rettigheter etter barnekonvensjonen, ikke er tilstrekkelig ivaretatt. Dette er utførlig behandlet i en ny gjennomgang av barnekonvensjonen (Høstmælingen, Kjørholdt, Sandberg (red.) 2008). Dette var også en av Redd Barna Sveriges konklusjonen da de i sin kartlegging av avgiftene i svenske musikkskoler, konkluderte med at fattigdomsutsatte barn og unge står i fare for å bli ekskludert fra tilbudet³¹. Vi vil derfor ta til orde for en oppfølgingsstudie, der barn og unge selv kommer til orde. En slik studie bør ta for seg både barn og unge som er brukere av tilbudet og hvordan de opplever tilbudet, samt barn og unge fra fattigdomsutsatte familier og deres erfaring, vurdering og opplevelser med kulturskoletilbudet i lys av den situasjonen de selv er i. Vi vil også ta til orde for at det er viktig også å se nærmere på andre dimensjoner vi har pekt på i denne undersøkelsen, som kan fremme eller hemme måloppnåelse. Dette dreier seg primært om tilbudets innhold og organisering, hvor i særlig grad samarbeid mellom kulturskolene og andre kommunale tjenester og etater, står sentralt. Til slutt vil vi anbefale å gå videre på et tema flere av våre informanter tok opp, nemlig kulturskolen som ledd i integreringsarbeid. Rektorene snakket om utveksling av tradisjonell

³¹ *Musik om du är rik? - en kartläggning av avgifterna till kommunala musikkolan* (2002)

norsk kultur og ulike etniske minoriteters kulturelle preferanser. Vi kan se for oss følgende konsept, ”Mellom gammelt og nytt; Kulturskole i en multikulturell tid”.

Referanser

- Bamfjord, Anna (2008) : *Wow-faktoren*. Globalt forskningskompendium om kunstfagenes betydning i utdanningen.
- Bjørnan, Johan Harald (2007) *Kultur former framtida* Hvordan og hvorfor kultur virker. Utgitt av Kulturforbundet og Andrimne forlag as.
- Brusgaard (2007) : *Hva er det rimelig å ha av forbruksvarer? folks meninger om hva barnefamilien generelt og barnefamilier på trygd bør ha*. SIFO rapport.
- Bourdieu, Pierre (1995) *Distinksjonen – En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax forlag.
- Fyhn, Anders Brede og Dahl, Espen (2000) Mot en tredje generasjons levekårsforskning: livsløp, inntekt og levekår. Fafo-notat 2000:1
- Grøholdt mfl. (2003) *Health services in the Nordic countries in 1996 - influence of socio-economic factors among children with and without chronic health conditions*. Eur J Publ Health 2003;13:30-37
- Haukelien, Heidi og Kleppe, Bård (2009): ”Kulturkunnskap i en kunnskapskultur” - Evaluering av forsøk med Den kulturelle skolesekken i videregående skole. Telemarksforskning rapport 254, 2009.
- Harju, A. (2008), Barns vardag med knapp økonomi: En studie om barns erfaringer og strategier.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:vxu:diva-1951>

Hjelmtveit Vidar (2004) *Barn og unge i familier med langvarig økonomisk sosialhjelp*. Sammendragsrapport Redd Barna, rapportnr. 43-04.

Høstmælingen, Njål (red), Kjørholdt Elin Saga (red) og Sandberg, Kristin (red) (2008) : *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*. Redd Barna 2008.

Kishiyama, Mark mfl (2008) *EEG Brain Activity Differs Between Poor And Rich Kids* Journal of Cognitive Neuroscience (2008)
<http://www.medicalnewstoday.com/articles/132186.php>

Nadim, Marjan og Nielsen, Roy A (2009) *Barnefattigdom i Norge Omfang, utvikling og geografisk variasjon*
ISBN 978-82-7422-696-8

Sandbæk (red) mfl (2008): *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. Rapport 7/08, Oslo NOVA.

Seim, Sissel (2006) : *Egenorganisering blant fattige : en studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset*. Avhandling (doktorgrad) - Göteborgs universitet, 2006

Slettmås (2008) *Digital mestring – internett og bredbånd*. SIFO-survey hurtigstatistikk 2007

Stolanowski, Per Arne og Tvetene Karin Gustavsén (2005) ”*Har vi råd, mamma? – om inntektssikring og fattigdom*”. Cappelen akademisk 2005

Tvetene, Karin Gustavsén (2001): ” *Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv*” Om barn som lever i familier som over tid har motatt økonomisk sosialhjelp og deres håndtering av hverdagens møte med økonomiske krav. Hovedoppgave i sosiologi – Universitetet i Oslo 2001.

Ridge, Tess (2002): *Childhoos poverty and social exclusion. From a child's perspective*. The Policy Press 2002

Ulvund, Stein Erik (2007): *Forstå barnet ditt 8 – 12* Cappelen Damm

Ulvund, Stein Erik (2009): *Forstå barnet ditt 0 – 8* Cappelen Damm

Ulvund, Stein Erik (2009): *Forstå barnet ditt 12 – 16* Cappelen Damm

Underlid, Kjell (2005): *Fattigdommens psykologi. Oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. Samlaget

Ytrehus, Siri (2004): *Fattige barn i Norge Hvem er de og hvor bor de*. Fafo rapport 445:2004

Rapporter:

”Musikk om du är rik”, Rädda Barnen Sverige 2002.

”Fattigdom blant barn, unge og familier – et kunnskaps- og erfaringshefte”. Utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet. Rapport – januar 2006.

”Tilstandsrapport om kommunale musikk- og kulturskoler” for åra fra 1996/1997 til 2007-2008. Utgitt av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag.

Strategiplaner

”Skapende læring” – Strategi for kunst og kultur i opplæring 2007 – 2010. Kunnskapsdepartementet.

Gradientutfordringen – Sosial- og helsedirektoratets handlingsplan mot sosial ulikhet i helse (2005)

http://www.shdir.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1229_1729a.pdf

Stortingsmeldinger

St.meld. nr. 20 (2006 / 2007) : *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller;*

St.meld. nr. 16 (2006-2007) *og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*

St. meld. nr. 6 (2002-2003).: *Tiltaksplan mot fattigdom,*

St. mld. nr. 39 (2002 – 2003) ” *Ei blot til lyst*”.

St. meld. nr. 50 1998–1999 - *Utjammingsmeldinga.*

Foredragskilder:

Gustavsen (2009): Foredrag Larvik kommune 28. mai om sosial ulikhet i økonomi, helse og utdanning. Sitatene er hentet fra en pågående undersøkelse om fattige barn og unge i grunnskolen.

Haavet 2009: ” *Hvilke helsekonsekvenser medfører fattigdom i oppveksten*”. Seminar i Redd Barnas forum for barnefattigdomsbekjempelse 8. september 2009. Ole Rikard Haavet, dr. med. Spesialist i allmenn- og samfunnsmedisin. Fastlege lillestrøm legesenter og førsteamanuensis institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide rektorer

Skolepengepriser: Fakta

- Hvilket nivå ligger det på i din kommune?
- Søkemoderasjon?
- Friplassordninger?
- Andre moderasjoner?
- Andre reguleringer?

Utvikling av skolepengepriser:

- Har det vært endring av skolepengepriser i din kommune etter at øremerkede tilskudd ble opphevet i 2003?
- Om det har vært endringer:
Gjør rede for utviklingen slik du kjenner den fra 2003 og frem til i dag for din skole
- Hvilke begrunnelser kjenner du til som kan forklare denne utviklingen/ evt. ikke endringer? Vi ønsker her å identifisere både evt. politiske, administrative og faglige begrunnelser
- Hvilke konsekvenser mener du at denne utviklingen / evt. stabiliteten i skolepengepriser har hatt for tilbudets innhold?
- Skoler med lave priser: hva er den faglige, administrative og politiske begrunnelsen
- Om skolen var gratis – hva tror du det ville bety (elever, kvalitet, innhold)

Kvalitet vs skolepenger

- Slik du vurderer det, er det en sammenheng mellom kvalitet og skolepenger? Utdyp.

Skolepenger og enkeltfamilier: Informantenes erfaringer

- Hvilke familier deltar i skoletilbudet (husholdet sosioøkonomiske status) Betraktninger knyttet til dette
- Hva tenker du om barn som bor i fattigdomsutsatte familier deres mulighet til å benytte tilbudet. Utdyp.
- Friplassordninger og benyttelse av disse
- Samarbeid med barneverntjenesten, NAV, sosialtjenesten, PPT, andre? Har du eksempler på situasjoner der foresatte har tatt opp nivået på skolepenger? Utdyp.

Organisering og samarbeid

- Organisering
- Vurdering av organiseringen
- Samarbeid med andre instanser som SFO, skole, barnehage, sosialtjeneste, PPT, barnevern, Nav, introduksjonsprogram, kultur, andre
- Vurdering av samarbeidet

Skolepengepriser og nivå

- Hva er din vurdering av nivået på skolepengeprisene i din kommune og generelt på landsbasis?
- Hvilke betydning mener du skolepengepriser har for bruk av tilbudet?

Nasjonalt

- Hvilke konsekvenser ser du for deg at nivået på skolepenger generelt på landsbasis har for både utviklingen av tilbudet og for bruk av tilbudet?

Anbefalinger

- Om du fikk i oppdrag å utarbeide skisse til finansiering av kulturskolene, hva ville du lagt vekt på? (få her tak i hva som er informantens fokus, gratis, gradert, inntektsbasert, øremerket, ok med rammestyrte, variasjon ift. type tilbud osv.)

Annet

- Er det andre forhold knyttet til Kulturskoletilbudet og økonomiske forhold du vil trekke frem?
- Er andre forhold av betydning for Kulturskoletilbudet (innhold og kvalitet) og bruk av tilbudet du vil trekke frem

Vedlegg 2: Deskriptiv statistikk

2008							
Variabel	Observasjonar	Snitt	Median	Min	Maks	Standardavvik	
Etterspurnad (per person)	393	16,7	14,6	0,9	66,5	9,6	
Pris	394	1996	2000	0	6000	560	
Medianinntekt	394	258 611	257 400	197 900	336 800	23 420	
Folketal (0-18)	393	2 941	1 187	56	117 299	7 554	
Fattige	394	8,36	8,10	0	19,60	2,19	
Tilbod (per person)	393	0,147	0,120	0,002	0,665	0,092	
Venteliste (per person)	393	0,020	0,015	0	0,240	0,024	
Friplassar	366	0,19	0	0	1	0,40	
Syskenmoderasjon	387	0,74	1	0	1	0,44	
Inntektsgradering	367	0,03	0	0	1	0,18	
Breidd (Herfindahl)	394	0,641	0,613	0,271	1	0,212	

2006-2008							
Variabel	Observasjonar	Snitt	Median	Min	Maks	Standardavvik	
Etterspurnad (per person)	1177	16,5	14,5	0,6	66,5	9,5	
Pris	1180	1911	1937	0	6000	527	
Medianinntekt	1179	240 333	237 696	169 600	336 800	26 657	
Folketal (0-18)	1177	2 930	1 188	56	117 299	7 454	
Fattige	1177	8,34	8,10	0	19,60	2,26	
Tilbod (per person)	1177	0,147	0,120	0,00231	0,665	0,092	
Venteliste (per person)	1177	0,018	0,013	0	0,240	0,021	
Friplassar	1100	0,19	0,00	0	1	0,39	
Syskenmoderasjon	1150	0,72	1,00	0	1	0,45	
Inntektsgradering	1113	0,04	0,00	0	1	0,19	
Breidd (Herfindahl)	1180	0,645	0,617	0,257	1	0,214	

Vedlegg 3: Korrelasjon mellom variablene

	PCE	Pris	MI	F	Fatt	PCT	PCV	Fp	Sm	Ig	H
PCE	1	-0.27	-0.24	-0.21	0.20	0.98	0.23	0.10	0.14	0.03	-0.07
Pris	-0.27	1	0.43	0.25	-0.21	-0.29	0.06	0.01	-0.16	0.02	0.01
MI	-0.24	0.43	1	0.31	-0.54	-0.28	0.12	0.04	-0.16	0.03	-0.11
F	-0.21	0.25	0.31	1	-0.04	-0.23	0.04	0.10	-0.17	-0.00	-0.02
Fatt	0.20	-0.21	-0.54	-0.04	1	0.22	-0.06	-0.01	0.05	-0.03	0.09
PCT	0.98	-0.29	-0.28	-0.23	0.22	1	0.97	-0.29	0.15	0.03	-0.04
PCV	0.23	0.06	0.12	0.04	-0.06	0.97	1	0.07	-0.03	-0.01	-0.14
Fp	0.10	0.01	0.04	0.10	-0.01	-0.29	0.07	1	0.07	0.09	-0.11
Sm	0.14	-0.16	-0.16	-0.17	0.05	0.15	-0.03	0.07	1	-0.03	-0.01
Ig	0.03	0.02	0.03	-0.00	-0.03	0.03	-0.01	0.09	-0.03	1	-0.09
H	-0.07	0.01	-0.11	-0.02	0.09	-0.04	-0.14	-0.11	-0.01	-0.09	1

Vedlegg 4: Resultattabellar

Resultattabell 2: Avhengig variabel ln(PCE), log-log-modell

	1	2	3	4	5	6
ln(Pris)	-0.063 ***	-0.037 *	+	+	0.0526 **	0.063 **
ln(MI)		-1.08 ***	+	-	-	-
ln(F)			-0.22 ***	-0.22 ***	-0.24 ***	-0.259 ***
ln(Fattige)				-	-	-
Fp					0.196 ***	0.173 ***
Sm					+	+
Ig					0.177 **	+
ln(H)						-0.37 ***
N	1177	1176	1176	1169	1076	1076
justert R ²	0.007	0.045	0.177	0.176	0.207	0.251
F-verdi	9	29	85	63	41	46

Resultattabell 3: Avhengig variabel PCE, vekta observasjonar

	1	2	3	4	5	6
Pris	-0.0029 ***	-0.0021 ***	-0.0016 ***	-0.0016 ***	-0.0016 ***	-0.0015 ***
MI		- 0.000035 ***	-	-	-	-
F			-0.000060 ***	-0.000063 ***	-0.000062 ***	-0.000057 ***
Fattige				+	+	+
Fp					+	+
Sm					1.0 ***	1.0 ***
Ig					2.7 ***	2.4 ***
H						-4.0 ***
N	1177	1176	1176	1174	1081	1081
justert R²	0.084	0.101	0.191	0.190	0.210	0.224
F-verdi	109	67	93	70	42	40

Resultattabell 4: Avhengig variabel ln(PCE), log-log, vekta obs.

	1	2	3	4	5	6
ln(Pris)	-0.234 ***	-0.164 ***	-0.088 ***	-0.081 ***	-0.097 ***	-0.078 **
ln(MI)		-0.857 ***	0.579 ***	+	0.373 **	0.454 ***
ln(F)			-0.196 ***	-0.157 ***	-0.180 ***	-0.178 ***
ln(Fattige)				-0.377 ***	-0.269 ***	-0.249 ***
Fp					0.167 ***	0.150 ***
Sm					0.066 **	0.058 **
Ig					0.126 *	0.108 *
ln(H)						-0.235 ***
N	1177	1176	1176	1169	1076	1076
justert R ²	0.045	0.075	0.302	0.330	0.377	0.398
F-verdi	56	49	170	145	94	90

Resultattabell 5: Avhengig variabel: $\ln(\text{PCE})$, vekta observasjonar, $\text{PRIS} \neq 0$

	1	2	3	4	5	6
ln(Pris)	-0.650 ***	-0.556 ***	-0.321 ***	-0.288 ***	-0.281 ***	-0.244 ***
ln(MI)		-0.406 ***	0.787 ***	0.321 **	0.55 ***	0.611 ***
ln(F)			-0.189 ***	-0.152 ***	-0.177 ***	-0.176 ***
ln(Fattige)				-0.356 ***	-0.254 ***	-0.236 ***
Fp					0.163 ***	0.147 ***
Sm					0.051 *	0.008 *
Ig					0.156 **	0.137 **
ln(H)						-0.223 ***
N	1164	1163	1163	1156	1069	1069
justert R²	0.106	0.111	0.314	0.340	0.387	0.401
F-verdi	139	74	179	149	97	92